Varför det här inte är en vanlig statusrapport s 7

Kan vår nya osäkerhet skapa möjligheter s 26

Solidaritet ger oss bärkraft genom kriser s 34

Ålands väg under och ur coronakrisen

statusrapport 4

ÖVERSIKT NÄTVERKET BÄRKRAFT.AX

INNEHÅLL

1. Utvecklings- och hållbarhetsrådet blickar framåt **4**

Redaktören har ordet 7

2. Fokus: omvärld **8**

Coronakrisen – ett hack i kurvan 9
Edvard Johansson

Ett års respit – till priset av sjukdom,
död, ensamhet, fattigdom och svält 15
Maria Wetterstrand

3. Ålands väg under och ur coronakrisen **19**

Välj grön omstart 20
Daniela Johansson & Niklas Lampi

Kan vår nya osäkerhet skapa möjligheter
vi tidigare inte förmått ta tillvara? 26
Edvard Johansson & Rebecka Eriksson

Under rådande omständigheter – nu och i framtiden 30
Marcus Koskinen-Hagman & Petra Granholm

Solidaritet ger oss bärkraft genom kriser 34
Martha Hannus & Roger Nordlund

4. Idéutveckling för att stärka Åland **39**

Idéutvecklingsgrupp A 40
Magnus Lundberg, Caroline Lepistö, Nils Lampi & Carita Weiss

Idéutvecklingsgrupp B 42
Ingrid Zetterman, Wille Valve, Jesper Josefsson, Liz Mattsson,
Simon Påvals, Jessy Eckerman, Simon Holmström & Christian Wikström

Idéutvecklingsgrupp C 43
Victoria Sundberg, Ronny Eriksson, Mikael Kraft & Jenny Björklund

För ett bärkraftigt samhälle genom coronakrisen
– Civilsamhällets förslag 45
Martha Hannus, Niclas Forsström & Petra Granholm

5. Medborgarsamtal under pandemin **46**

Statusrapporten är framtagen inom ramen för nätverket bärkraft.ax – www.barkraft.ax

Tryck: Mariehamns Tryckeri

Form: April Kommunikation

Foto: Blick (Vid fotograferingar har riktlinjer för fysisk distansering beaktats)

Utvecklings- och hållbarhetsrådet blickar framåt

”Vision utan handling är blott en dröm. Handling utan vision är endast tidsfördriv. Vision med handling kan leda till varaktig förändring.” Joel Barker

Coronakrisen skakar om vår tillvaro. Viruset orsakar stort mänskligt lidande världen över. Kraftfulla nödåtgärder för att begränsa smittspridningen har vidtagits för allas vår hälsas skull. De införda restriktionerna får långtgående konsekvenser. Intäkterna i många företag har i sin helhet eller till stora delar utraderats. Många har blivit eller riskerar att bli både permitterade och uppsagda. De som redan innan krisen var utsatta får det nu ännu tuffare, både på kort och längre sikt.

En långtgående solidaritet är en förutsättning för att samhället ska hålla ihop. I förlängningen gynnar det oss som individer, lokalsamhälle och världen i sin helhet.

Samtidigt som coronakrisens akuta skede hanteras behöver vi blicka framåt och agera långsiktigt. Ansvaret för det senare faller bland annat på oss i utvecklings- och hållbarhetsrådet.

Tack vare *Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland*[1], med dess sju strategiska utvecklingsmål för år 2030, har vi en långsiktig plan för den åländska samhällsutvecklingen. Men coronakrisen har, åtminstone under en överskådlig tid, förändrat det sociala och ekonomiska läget på Åland i grunden. Därför har utvecklings- och hållbarhetsrådet gått in för att denna statusrapport i sin helhet fokuserar på *Ålands väg under och ur coronakrisen*.

Rådet har bjudit in fyra författarpar som skribenter i statusrapportens huvudkapitel. Fem av de åtta skribenterna är medlemmar i rådet och de övriga tre är storföretagsgruppens tidigare ordförande Daniela Johansson, nuvarande ordförande Niklas Lampi samt nationalekonomen och tidigare rådsmedlemmen Edvard Johansson. Författarparens uppgift är att analysera nuläget och beskriva strategiska vägval som är av högsta prioritet för att vi ska lyckas uppnå de sju utvecklingsmålen.

I statusrapporten ingår även tre rapporter som, med utgångspunkt i utvecklings- och hållbarhetsagendan och det förändrade sociala och ekonomiska läget, presenterar idéer och åtgärdsförslag som syftar till att stärka Åland. Rapporterna författades av tre idéutvecklingsgrupper som hade Magnus Lundberg, vicetalman Ingrid Zetterman respektive Victoria Sundberg som ordföranden. Därtill utgör civilsamhällets bidrag med konkreta förslag för ett bärkraftigt samhälle genom coronakrisen en fjärde pusselbit att ta del av på temat idéutveckling.

Coronakrisen har belyst hur världens alla samhällen är ömsesidigt beroende av varandra. Hållbarhetsresan är ingen tävling, utan en process där vi på Åland endast kan bli framgångsrika om resten av världen rör sig i samma riktning. I rapporten finns därför ett kapitel där omvärldsläget analyseras i två artiklar författade av Edvard Johansson respektive Maria Wetterstrand.

Rådet konstaterar, med stöd av rapporten, att Ålands väg under och ur coronakrisen består av många parallella stigar och farleder. Rådet noterar bland annat följande i de fyra författarparens artiklar:

1 **www.barkraft.ax/alands-utvecklings-och-hallbarhetsagenda**

1. **Det saknas inte**, mycket tack vare utvecklings- och hållbarhetsagendan, tydliga mål eller förslag på hur målen ska nås – nu krävs handling och engagemang för att genomföra de lösningar som hjälper oss framåt. Många av dem beskrivs i de färdplaner[2] som publicerades på försommaren. Det behövs människor med mod, som vågar gå först och handla på eget initiativ. Vi kan alla vara intraprenörer, den som tar initiativ och agerar skapare i sin organisation eller i sitt privatliv.

2. **Det är önskvärt** att coronakrisen leder till att hållbarhetsarbetet förstärks ytterligare i både privat och offentlig sektor. Men det är ingen självklarhet. Det finns en risk att miljö, klimat och sociala perspektiv prioriteras ned när all kraft läggs på att få igång ekonomisk tillväxt. Därför behöver företagen intensifiera hållbarhetsarbetet med hållbarhetsprinciperna[3] som ledstjärna. De offentliga stödinsatserna behöver styras mot en grön och rättvis omställning. Utan ett gediget hållbarhetsarbete får vi det svårt att attrahera spjutspetskompetens till Åland och riskerar även att hamna på efterkälken när det kommer till tillämpning av långsiktigt hållbara lösningar och affärsmodeller.

3. **Ett näringsliv utan entreprenörskap** stagnerar och på Åland har vi idag ett behov av nya entreprenörer som vågar ta risker. Vi behöver ta tydligt sikte på att locka fram dessa entreprenörer. I ett samhälle där alla kan blomstra, uppmuntras vi till att våga visa oss sårbara och misslyckanden ses som värdefulla erfarenheter. Genom att skapa ett sådant samhällsklimat ges entreprenören utrymme att pröva och experimentera.

4. **Östersjön finns till** för Östersjöns egen skull, men den är också en av grundförutsättningarna för livet som vi känner det på Åland. Därför kan vi nu inte ta genvägar och tillåta att utsläppsnivåerna kan ökas igen. Tvärtom behöver vi med kraftfulla insatser fortsätta arbetet mot minskad övergödning i de vatten som vi på Åland ansvarar för. Även i fortsättningen har Åland både en skyldighet och en rättighet att vara Östersjöns röst.

5. **Krisberedskapen** inom det åländska näringslivet har historiskt varit starkare än i Finland och Sverige. Men i och med näringslivets tyngdpunkt på servicenäringar som har ett beroende av att människor kan fysiskt röra på sig, är resiliensen för att möta coronakrisen låg. Detta beroende behöver minskas genom en fokuserad satsning på utveckling inom näringsgrenar som dels inte är avhängiga människors rörlighet, dels affärsmodeller som ryms inom de fyra hållbarhetsprincipernas ramar. Därför rekommenderas en djupgående analys av hur en satsning på företagande som erbjuder fintech, digitaliserings- och automationstjänster.

2 www.barkraft.ax/fardplaner
3 En internationell definition av begreppet hållbar utveckling, de fyra hållbarhetsprinciperna, utgör grunden för utvecklings- och hållbarhetsarbetet. De beskrivs i Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland (s 8).

6. **Den globala uppvärmningen**, som långsiktigt är ett många gånger större hot mot både vår hälsa och ekonomi än vad coronakrisen är, har en i grund och botten enkel huvudsaklig lösning. Lösningen är att sluta använda fossila bränslen. Parallellt med att vi på Åland nu behöver öka takten i utfasningen av fossila bränslen behöver ytterligare satsningar göras för att säkerställa tillgången till lokalproducerad hållbar el.

7. **För att vi ska förstå** hur vi på Åland kan möta aktuella utmaningar behöver vi, oavsett ålder och bakgrund, en kunskap om tingens ordning. Breda och långsiktiga folkbildningsinsatser i syfte att stärka kunskapen behöver genomföras, om människans försvinnande lilla del av universums 13,8 miljarder och jordens 4,7 miljarder år långa historia. Människan är kanske inte skapelsens krona. Dessa insikter ger oss en sund ödmjukhet, som i sin tur påverkar hur vi i smått och stort fattar beslut.

8. **Vi kan besitta förmågan** att möta svårigheter i den materiella världen utan att resignera. ”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle”-visionen lockar till kontakt med vårt inre, våra känslor och behov samt kontakt med varandra och andra levande varelser. Det är möjligt att stärka sitt inre jag och sin tro på sig själv, att omdefiniera sig själv som en kapabel och kompetent person som klarar både fram- och motgångar. Men för att göra en sådan personlig utvecklingsresa är det många av oss som behöver hjälp av en medmänniska.

Landskapsregeringen och övriga medaktörer i nätverket bärkraft.ax har under sommaren 2020 utfört en undersökning bland oss som bor på Åland[4]. I resultaten framkommer att 79 % av oss antingen känner till utvecklings- och hållbarhetsagendan eller Ålands vision: ”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar”. Det framkommer även att 82 % av befolkningen är ganska eller mycket positiva till visionen, att 1 % av befolkningen är negativ och att övriga är neutrala. Resultaten indikerar att det finns ett betydande stöd för utvecklings- och hållbarhetsagendans genomförande, vilket ger mod och kraft inför de strukturella förändringar vi behöver genomgå framöver.

Avslutningsvis vill utvecklings- och hållbarhetsrådet tacka alla som har bidragit med tankekraft i arbetet med rapportens texter. Tack vare era insatser utgör rapporten sammantaget en värdefull kunskapsplattform som hjälper det åländska samhället att gå stärkt ur coronakrisen.

Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar. Tricket är att leva som om visionen vore sann här och nu. Om vi kan det, bidrar vi automatiskt både till att andra blomstrar och till ett samhälle med bärkraft.

Vi i utvecklings- och hållbarhetsrådet jobbar hårt för att dra vårt strå till stacken, utvecklings- och hållbarhetsagendan både kan och ska förverkligas.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet, september 2020

- **lantrådet Veronica Thörnroos (rådets ordförande)**
- **Petra Granholm (rådets vice ordförande)**
- **Peter Wiklöf (rådets vice ordförande)**
- **Johanna Boijer-Svahnström**
- **förvaltningschef John Eriksson**
- **Rebecka Eriksson**
- **Birgitta Eriksson-Paulson**
- **Niclas Forsström**
- **Martha Hannus**
- **Barbara Heinonen**
- **Marcus Koskinen-Hagman**
- **talman Roger Nordlund**
- **minister Alfons Röblom**
- **Micke Larsson (rådets huvudsekreterare)**

4 https://www.barkraft.ax/undersokning-2020

Redaktören har ordet

Välkommen till årets statusrapport, den fjärde av sitt slag. Statusrapporterna syftar till att ge läsaren en nulägesbeskrivning gällande hur vi ligger till som samhälle i förhållande till de sju strategiska målen i utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland. I statusrapporterna 1–3 (2017–2019) beskrevs läget till stor del med hjälp av indikatorer utvalda av sakkunniga inom respektive mål. Beskrivning av nuläget genom indikatorer kan på olika sätt hjälpa oss att se trender på kort och lång sikt. Ibland sker stora förändringar från ett år till ett annat. Dessa kan kopplas till allt från målinriktade insatser till förfinande av beräkningssätt. I regel sker dock inte stora förändringar. Sakta rör vi oss i en riktning och ibland är förändringarna så små att vi inte kan urskilja trender förrän vi jämför nuläget med läget för 10–20 år sedan.

Att vi långsamt rör oss i en riktning kan lätt skapa frustration, speciellt då specifika nulägesdata kan synliggöra att vi inte rör oss mot våra gemensamma målsättningar i den takt som är önskvärd eller nödvändig. Men under år som detta, då förändringar sker i en takt som både individ och samhälle kan ha svårt att hantera, är det lätt att längta tillbaka till de långsamma förändringarna. *Långsamt* behöver givetvis inte vara det samma som *för långsamt*, egenskapen kan också vara positiv. Att fatta beslut som är välgrundade och förankrade tar tid.

I de tidigare statusrapporterna kunde indikatorerna användas som stöd i beslutsprocesserna. År 2020 kan vi dock inte med samma säkerhet se över aktuella data och känna oss trygga med att detta ger en långsiktig helhetsbild. I årets statusrapport bidrar därför skribenter och idéutvecklingsgrupper med sina tankar gällande vad som är viktigt just nu och vad som är viktigt på lång sikt. Detta kopplas givetvis till det förändrade sociala och ekonomiska läge som coronaviruspandemin, och de restriktioner som har införts såväl på Åland som i övriga världen, medför. Som helhet skapar rapporten ett hållfast lapptäcke av perspektiv som kan vara ett stöd i att lyfta blicken förbi den akuta hanteringen av samhällskrisen, med fokus på de långsiktiga målen för det åländska samhället beskrivna i utvecklings- och hållbarhetsagendan.

När förändring sker i en takt som till och med kan skrämma den mest anpassningsbara och förändringsbenägna är det lätt att längta tillbaka till vad som var innan. Speciellt eftersom den data som finns tillgänglig visar att

coronakrisen gör skäl för sitt namn genom att generellt vara ogynnsam för vårt samhälle, våra organisationer och våra liv, åtminstone på kort sikt. Men som flera av författarna i rapporten konstaterar är det omöjligt att gå tillbaka till precis det som var innan. I vissa fall är det till och med oändamålsenligt, för alla eller några. Om vi målmedvetet riktar våra insatser kan vi ta med oss det som vi allra helst vill behålla i förändringen och släppa taget om annat. Vi kan också ta med oss lärdomar från krisen för att vara bättre förberedda inför andra svåra perioder. Den som är villig att vidga sitt perspektiv kan även hitta guldkorn, oavsiktliga resultat av den snabba omställningen, som vi inte får glömma då vi rör oss framåt. För just framåt rör vi oss, även under och efter coronakrisen, vare sig vi vill det eller inte.

Karin Rosenberg-Brunila

2.
Fokus: omvärld

Hållbar utveckling öppnar upp för både förväntade och oanade möjligheter för nationer, samhällen, organisationer och individer. Hållbar utveckling är dock ingen konkurrenssituation. Vi är alla beroende av varandra. Vi är beroende av tekniska framsteg, innovativa exempel, inspiratörer och kreatörer. Åland kan inte bli hållbart på egen hand. Oavsett om vi diskuterar klimatfrågor, havets mående eller förväntad livslängd så behöver Norden, Östersjöländerna, Europa och världen åtminstone delvis dela våra ambitioner så att vi kan få utrymme för att välja hur vi vill samverka och interagera på de mest ändamålsenliga sätten.

Coronakrisen har öppnat mångas ögon gällande vår samverkan med och vårt beroende av resten av världen. Hur ett regionalt virusutbrott blir en pandemi? Hur en nations krishantering kan hjälpa eller stjälpa andra nationer? Hur våra relationer påverkas av begränsad möjlighet till fri rörlighet? Därför har detta kapitel vigts till omvärlden, det vi påverkas av och det vi kan påverka.

Coronakrisen – ett hack i kurvan

Edvard Johansson

Coronakrisen med dess medföljande ekonomiska kris ger bara ett tillfälligt andrum för miljön, men inte ett argument att sluta med hållbarhetsarbetet. Den ekonomiska politiken vars mål är att återställa ekonomin efter coronakrisen har inte som huvudsyfte att förbättra miljön, men det finns möjligheter att utnyttja de stimulansåtgärder som görs inom denna ekonomiska politik för att påskynda hållbarhetsarbetet, och varför inte särskilt då klimatpolitiken. För Ålands del skulle det finnas möjligheter att satsa på offentliga investeringar som både stimulerar ekonomin på kort sikt och som ger miljönytta i framtiden. Sådana investeringar skulle t.ex. vara substantiellt större offentliga stöd för att konvertera oljeuppvärmning för fastigheter till uppvärmning med olika typer av värmepumpar, eller investeringar i laddningsinfrastruktur för elbilar.

Coronakrisen leder till en ekonomisk kris

Coronakrisen med medföljande restriktioner har medfört en skarp ekonomisk kris där bruttonationalprodukten och därmed alla innevånares sammanlagda inkomster enligt Europeiska kommissionens prognos från maj 2020 förutspås sjunka med 3,5% i världen, 7,4% inom EU, 6,3% i Finland och 6,1% i Sverige under 2020. Enligt ÅSUB:s prognos från april 2020 förutspås BNP på Åland sjunka med ca. 12%. För fattigare länder eller regioner är det här en större katastrof än för oss i rikare regioner. Med all sannolikhet kommer krisen att leda till arbetslöshet och sämre offentliga finanser för oss i rika regioner av världen, medan ökad

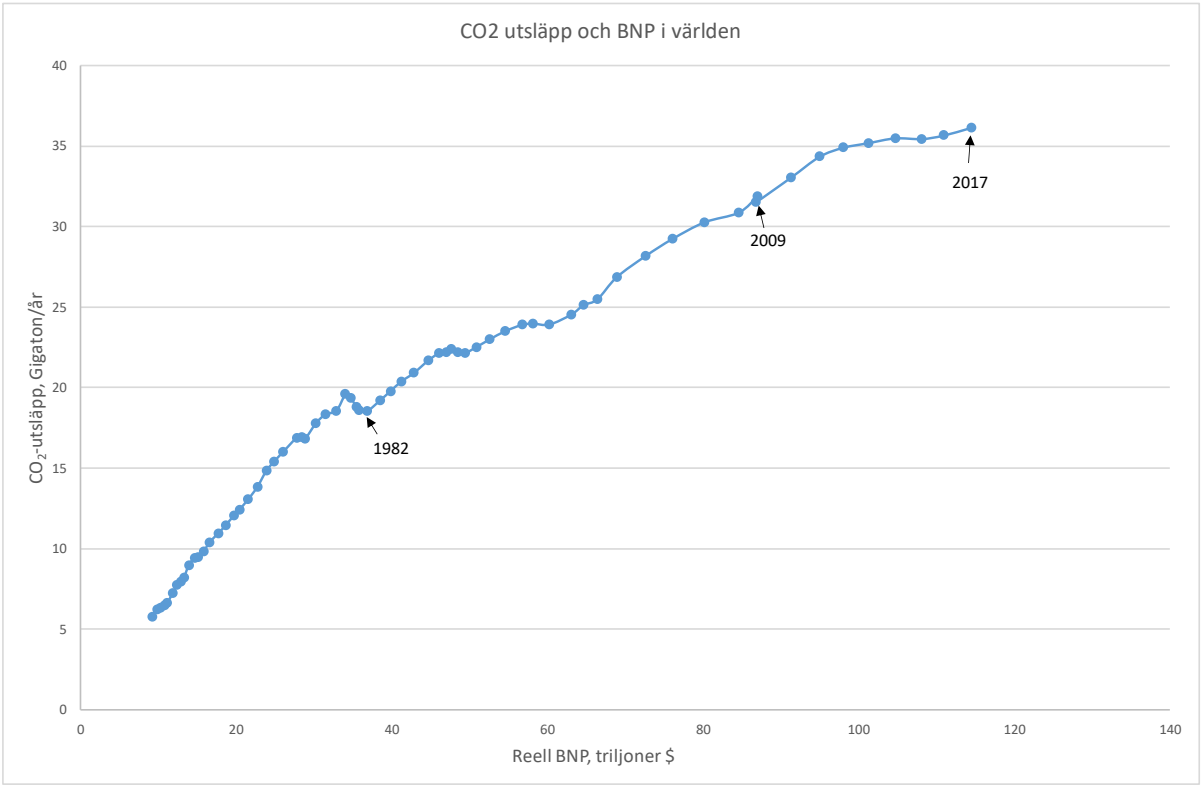

Figur 1.

risk för hungersnöd och försämrad folkhälsa är de mycket mer allvarliga konsekvenserna som kan uppstå i fattigare regioner och länder. Ekonomiska och sociala konsekvenser är dock inte huvudfokus i denna text även om de naturligtvis också är en del av hållbarheten. Fokus ligger istället på vilka konsekvenser coronakrisen har för hållbarhetsarbetet vad miljön beträffar, och då särskilt vad gäller klimatet. Det är högst antagligen så att för ett flertal andra aspekter av miljön såsom till exempel biologisk mångfald gäller samma sak som för klimatet, d.v.s. att coronakrisen medför en tillfällig men kortvarig respit. Det är dock enklare att åskådliggöra resonemanget eftersom effekten på klimatet, d.v.s. utsläppen av växthusgaser är enklare att mäta. Detta utan att ringakta betydelsen av t.ex. biologisk mångfald – enkla och trovärdiga kvantitativa mått är helt enkelt inte lika lättillgängliga för t.ex. biologisk mångfald som för utsläpp av växthusgaser.

Positivt samband mellan ekonomisk tillväxt och utsläpp av koldioxid i atmosfären

Det råder positivt samband mellan ekonomisk tillväxt och utsläpp av koldioxid (och förmodligen också mellan ekonomisk tillväxt och andra mått, t.ex. sådana för biologisk mångfald). När den ekonomiska aktiviteten och inkomsterna ökar, ökar också utsläppen av växthusgaser eftersom den ökade ekonomiska aktiviteten innebär bland annat ett ökat användande av fossila bränslen. Däremot håller ekonomin i världen kontinuerligt på att bli mycket mer effektiv vad beträffar den s.k. koldioxidintensiteten, d.v.s. hur mycket koldioxid som används för varje producerad euro av bruttonationalprodukt (BNP). Under de senaste 40 åren har koldioxidintensiteten i världen förbättras från ca. 600 gram per producerad euro av BNP till ca. 300 gram per producerad euro av BNP. Dessa två fakta kan utläsas ut figur 1, som avbildar förhållandet mellan reell BNP per år och de totala utsläppen av koldioxid per år i världen. Lutningen på linjen är med undantag av några få år positiv, vilket innebär att ju större den ekonomiska aktiviteten har varit, desto större har också utsläppen av koldioxid varit. Vad som också, intressant nog, är helt uppenbart är att sambandet har förändrats över tid, så att lutningen på linjen har blivit flackare. Det här betyder att varje ökning i BNP har förorsakat en allt mindre ökning i de globala koldioxidutsläppen. Tyvärr har kurvan ännu inte blivit helt flack, vilket skulle innebära en total frånkoppling (engelskans decoupling) mellan ekonomisk tillväxt och utsläpp av koldioxid i världen. Inte nog med det, för att hejda uppvärmningen av klimatet krävs det också att kurvan skall börja gå neråt, vilket innebär att utsläppen minskar. Strikt taget skulle det förstås vara

teoretiskt möjligt att öka kolsänkorna i världen såpass mycket att uppvärmningen skulle hejdas utan utsläppsminskningar, men det är knappast realistiskt. En realistisk och optimistisk syn på utvecklingen kanske snarast är att både kolsänkorna blir större och att utsläppen minskar.

Ur figur 1 går det också att utläsa när de stora ekonomiska kriserna i värden har infallit, då ekonomin växt långsamt eller blivit mindre och koldioxidutsläppen har fallit. Året 1982 är utmärkt i grafen, och man kan se vad som hände 1979–1981 efter den andra oljekrisen, då utsläppen föll samtidigt som den ekonomiska tillväxten var mycket svag. Linjen hade under de åren en negativ lutning. Finanskrisen 2008–2009 syns också på så sätt att 2008 och 2009 är nästan identiska. En närmare granskning skulle dock visa, att både BNP och koldioxidutsläppen 2009 var lägre än 2008, så rörelseriktningen i figuren vek nedåt och mot vänster d.v.s. en minskning både av koldioxidutsläpp och BNP.

Under 2020 är det högst sannolikt att figuren kommer att se ut som 2008–2009, fast storleksordningen kommer att vara större. Både fallet i BNP och fallet i utsläpp kommer att vara större än under finanskrisen, och 2020 kommer att ligga nedanför och till vänster jämfört med 2019 i figuren. Vissa forskare diskuterar även om 2019 var det år när de globala utsläppen av koldioxid nådde sitt maximum. Om koldioxidutsläppen minskar med ett antal procent under 2020, vilket är sannolikt, kommer det sedan antagligen att ta ett antal år innan utsläppen är tillbaks på 2019 års nivå. Men om det under den tiden, säg de närmaste 3–4 åren, sker såpass stora teknologiska förändringar att förbättringarna i koldioxidintensitet hinner ikapp och förbi tillväxten i ekonomin så kommer 2019 av vara det år då utsläppen av koldioxid nådde sitt maximum. I så fall är alltså frågan om kurvan i graf 1 hinner bli horisontell innan utsläppen nått nivå för år 2019?

> ”
>
> Med all sannolikhet kommer krisen att leda till arbetslöshet och sämre offentliga finanser för oss i rika regioner av världen, medan ökad risk för hungersnöd och försämrad folkhälsa är de mycket mer allvarliga konsekvenserna som kan uppstå i fattigare regioner och länder.

Coronakrisen, ett ”hack i kurvan”

Det är alltså klart att en stor ekonomisk kris såsom coronakrisen kommer att ge ett tillfälligt andrum för miljön (i det här exemplet klimatet) i och med att utsläppen minskar. Men figur 1 visar också med all önskvärd tydlighet att även en massiv kris såsom vi upplever den just nu bara är ett hack i kurvan, och att coronakrisen inte kommer att vara speciellt viktig för klimatet eller ens den ekonomiska tillväxten i det långa loppet. Erfarenheter av tidigare kriser ger vid handen, att tillväxt och utsläppsökningar fortsätter ungefär som tidigare, efter att krisen är över. Det som hände efter finanskrisen var att ekonomin växte och att utsläppen ökade mycket kraftigt under de påföljande åren. Man kanske kan tänka sig att en ekonomisk återhämtning efter en kris innebär att man på nytt tar i bruk produktionskapacitet som inte har varit i användning under krisen, t.ex. flygplan som stått oanvända ett tag. Nästan per definition är ju då den här produktionskapaciteten av äldre mått, och har inte den nyaste teknologin, som ju också tenderar att vara den mest energieffektiva och miljövänliga, vilket därför skulle kunna förklara att utsläppen ökar mycket kraftigt just efter en kris. Det verkar dock inte riktigt finnas någon konsensus bland forskare om koldioxidintensiteten i ekonomin faktiskt minskar snabbare i högkonjunkturer än i lågkonjunkturer, men det just presenterade investeringsbaserade argumentet skulle stöda att så kunde vara fallet. I vilket fall som helst är dynamiken i en ekonomisk kris sådan, att investeringarna (till skillnad från konsumtionen) är de som faller allra mest, och effekten av en ekonomisk kris skulle därmed alltså också innebära en fördröjning i den teknologiska utvecklingen.

Det är alltså helt uppenbart att en i det långa loppet relativt marginell och temporär minskning i den ekonomiska aktiviteten orsakat av en kris inte kan råda bot på klimatfrågan, utan endast ett teknologiskifte (i vid bemärkelse) av mycket stora mått kan göra det. I termer av figur 1 gäller det alltså att få kurvan att börja luta nedåt och helst brant nedåt så att stora minskningar i koldioxidutsläpp kan uppnås. Teknologin i produktionen och konsumtionen måste alltså läggas om så att uppvärmning,

”

Åtgärderna är också massiva, och till och med Tyskland, som annars inte brukar bedriva den här typen av ekonomisk politik, är i full färd med att implementera stimulansåtgärder vars like vi inte skådat sedan andra världskriget.

trafik och industri i allt högre utsträckning övergår till energikällor som inte släpper ut koldioxid. För hållbarhetsarbetet betyder förstås det här att arbetet för att ytterligare minska utsläpp av koldioxid måste fortsätta. Ett hack i kurvan är inte ens i närheten av vad som behövs!

Den ekonomiska politiken som förs efter coronakrisen är just ekonomisk

Vad händer då i ekonomin i efterspelet till coronakrisen? Förenklat sagt har den sammanlagda efterfrågan i världsekonomin i och med krisen plötsligt minskat och är mycket mindre än den sammanlagda produktionskapaciteten i världsekonomin (efter att restriktionerna släppts). Människor är arbetslösa och produktionskapaciteten är inte i full användning. Maskiner går på halvfart och fartyg står stilla. Konsumenterna är mindre villiga än tidigare att köpa varor och tjänster till den prisnivån som råder. För att ekonomin skall komma i balans igen och arbetslösheten skall återgå till en normal nivå skulle alla priser och löner behöva sjunka, så att efterfrågan igen skulle bli lika stor som den globala ekonomins produktionskapacitet.

Det här är möjligt, men det är en lång och plågsam process, inte minst politiskt. Denna process kan ta år, rentav ett decennium av lågkonjunktur, hög arbetslöshet och besvärliga sociala konsekvenser. För att slippa detta tillgriper nu stater runt om i världen expansiv finanspolitik, dvs. den offentliga sektorn går in med lånade pengar för att försöka täppa till det tapp i efterfrågan som hushållen har lämnat efter sig i krisen. En slags snabbstart av ekonomin i syfte att, just det, se till att hacket i kurvan blir så litet som möjligt. Man vill helt enkelt undvika en lång period av massarbetslöshet i stil med den som vi i Norden upplevde i början av 1990-talet. Åtgärderna är också massiva, och till och med Tyskland, som annars inte brukar bedriva den här typen av ekonomisk politik, är i full färd med att implementera stimulansåtgärder vars like vi inte skådat sedan andra världskriget.

Detta sammantaget klargör ytterligare att coronakrisen inte kan tas som en ursäkt för att underlåta att fortsätta med hållbarhetsarbetet. Coronakrisen är antagligen ett ”hack i kurvan” och också den synnerligen kraftfulla ekonomiska politik som nu startas upp runt om i världen har som explicit mål att faktiskt göra ”hacket i kurvan” så litet som möjligt. Sagt på ett litet annorlunda sätt, är en minskning av utsläppen av koldioxid i atmosfären via en massiv kris, ett händelseförlopp som världens beslutsfattare är villiga att satsa historiskt sett ofantliga summor på att undvika.

Illustrativt är det förslag som Finlands regering fick den 8 maj 2020 och som skrevs av Nobelpristagaren Bengt Holmström, Vesa Vihriälä, Sixten Korkman och Roope Uusitalo och vars syfte var att beskriva en strategi som syftar att ta Finland ur coronakrisen. Det är uppdelat i tre delar, av vilken den första handlar om den akuta krisen när restriktioner finns och företag måste stödas, den andra delen handlar om att stimulera ekonomin med den typ av expansiv finanspolitik som beskrivits ovan under främst 2021, och den tredje delen om hur statsfinanserna på längre sikt skall få i balans efter dessa satsningar. De föreslagna åtgärderna inom del två innefattar offentliga investeringar som skall öka efterfrågan i ekonomin på kort sikt, bland annat i syfte att undvika massarbetslöshet, men samtidigt öka ekonomins tillväxtkapacitet på längre sikt. Typiska investeringar inom den här kategorin är till exempel investeringar för att reparera infrastruktur, t.ex. vägar och järnvägar. Dels genererar dessa investeringar efterfrågan på kort sikt, eftersom bygg- och andra sektorer upplever en efterfrågeökning, och dels uppnår man bättre infrastruktur, vilket är bra för den ekonomiska tillväxten på längre sikt. Ett speciellt fokus under denna fas är att investeringarna skall ha sysselsättande effekt väldigt snabbt. Byggprojekt som det tar länge att få igång är alltså inte lämpliga. De stimulansåtgärder som föreslås ske i denna fas två skall också vara stora, i storleksordningen 2–3 % av BNP. I fallet Finland skulle det uppgå till mellan 5 och 7,5 miljarder euro.

Här passar det också att igen påpeka att den ekonomiska politiken inte främst handlar om miljön, utan om att få fart på ekonomin igen, även om det finns möjligheter inom denna att även göra en insats för miljön (vilket kommer att beskrivas under nästa rubrik). De 5 till 7,5

miljarder euro som föreslås satsas för Finlands del skulle högst antagligen göra större nytta för miljön om de satsades på något annat sätt, t.ex. till att köpa upp och makulera utsläppsrättigheter inom det europeiska utsläpphandelssystemet. Om 1 ton koldioxidutsläpp kostar 20 euro, vilket inte är alltför långt ifrån de priser som råder för tillfället, räcker alltså 5 miljarder euro till en utsläppsminskning på 250 miljoner ton koldioxid inom EU. Det är ungefär fyra gånger hela Finlands koldioxidekvivalentutsläpp under ett år. Alltså, pengarna som föreslås satsas är i första hand inte miljöpolitik, utan mer traditionell makroekonomisk politik.

Ovanstående resonemang illustrerar också en viktig princip inom miljö- och varför inte klimatpolitiken, som låter ungefär som ”rätt åtgärd för rätt problem”. Det vill säga om man verkligen vill bedriva effektiv miljöpolitik, så skall den inte drivas med metoder eller politikåtgärder som egentligen är avsedda för något annat och därmed inte är särskilt träffsäkra. Ur ett politiskt perspektiv kan man kanske i och för sig förstå att man ibland bryter mot den här principen. Det är kanske enklare att övertyga väljare om stimulansåtgärders förträfflighet om de marknadsförs som ”the green deal”, fast andra miljöåtgärder ger större nytta per satsad euro. Å andra sidan medför den här typen av politisk marknadsföring också stora risker. För det första slösar man mer pengar än vad som är nödvändigt, vilket innebär åtstramningar på annat håll som kunde ha undvikits. För det andra innebär det också att man egentligen inte riktigt vågar tala om vad omställningen för mer hållbarhet egentligen kostar. Man försöker kanske få väljarna att tro att en bättre miljö på något sätt kommer som en extra bonus via andra åtgärder fast det hade varit mer rakryggat att säga att en mer hållbar framtid innebär uppoffringar i reda pengar.

Utrymme för investeringar i grön teknologi

Trots det något cyniska resonemanget ovan kommer den ekonomiska politik som har påbörjats runt världen nog också att vara till nytta för miljöarbetet, åtminstone till viss del. Illustrativt är igen det finländska förslaget om återhämtning ur coronakrisen i tre steg, eftersom man här kraftfullt för fram investeringar i grön teknologi som en del av stimulanspaketet. Förslagen på dessa åtgärder uppfyller då också de bägge kriterierna om att de snabbt skall öka efterfrågan på kort sikt, men också öka ekonomins prestanda på lång sikt. Detta eftersom man ändå är tvungen att göra dessa investeringar för att förbättra klimatet i framtiden. I en av underrapporterna till huvudrapporten, skriven av professor Markku Ollikainen, diskuteras mer detaljerat sex olika alternativ till gröna snabba investeringar. Dessa är a) statliga investeringar för främjande av energieffektivitet i fastigheter, b) statliga investeringar för utbyggnad av laddnät för elbilar, c) statliga investeringar för att bygga mer spårtrafik i städerna, d) förbättringar i eldistributionsnätet, e) ytterligare investeringar för främjande av produktion av fossilfri energi, t.ex. vindkraft och f) investeringar för att underlätta att byta ut uppvärmning av oljeuppvärmda fastigheter till uppvärmning med värmepumpar.

Det skall också nämnas att hållbarhetsarbete och inbesparingar i de offentliga utgifterna också är möjliga att göra samtidigt, även om det kanske inte direkt rekommenderas för fas två i det finländska förslaget. Det kunde däremot vara något man gör i fas tre, när man vill sanera de offentliga finanserna på längre sikt. Typiska sådana åtgärder är minskningar eller slopande av subventioner som är extra skadliga för miljön såsom subventioner av energiproduktion med torv, samt subventioner för dieselanvändning inom jordbruket.

För Ålands del finns det att lära från till exempel det finländska förslaget (som i och för sig liknar andra länders idéer om hur man skall ta sig ur coronakrisen). Om man väljer en stimulerande ekonomisk politik under det närmaste ett till två åren, är det skäligt att rikta in investeringsåtgärderna på sådant som är till nytta båda för sysselsättningen på kort sikt och för t.ex. klimatet på längre sikt. Sådana åtgärder är t.ex. substantiellt större offentliga stöd för att konvertera oljeuppvärmning för fastigheter till uppvärmning med olika typer av värmepumpar, eller investeringar i laddningsinfrastruktur för elbilar.

Avslutning

Coronakrisen ger andrum för miljön. Sannolikt är det bara en tillfällig respit, och både ekonomisk tillväxt och utsläpp kommer att återgå till det normala efter ett tag. Den ekonomiska politiken som nu förs runt om i världen riktar också in sig på det. Det går därför inte att använda coronakrisen som ett argument för att sluta med eller ta paus med att jobba med hållbarheten, innefattande klimatet. Alltså, tillbaks till det normala också vad gäller klimatfrågan. Och även om det inte gått så särskilt bra ännu eftersom de globala utsläppen av koldioxid fortsätter att öka, så finns det inget alternativ till att försöka att fortsätta.

Ett års respit – till priset av sjukdom, död, ensamhet, fattigdom och svält

Maria Wetterstrand

”Detta är vår stora möjlighet *att bygga världens bästa hållbara samhälle – på 6757 natursköna öar mitt i Östersjön.*” Citat ur Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland, 2016.

Världen befinner sig i en helt ny situation. Vi må ha drabbats av pandemier och ekonomiska kriser förut, men aldrig i den här storleksordningen. Spridningen av sjukdomar över världen går idag avsevärt snabbare än för hundra år sedan, när spanska sjukan härjade. Vår ekonomis beroende av internationell handel gör också att de ekonomiska effekterna av krisen blivit avsevärt värre. Å andra sidan ska sägas att vi som lever i den rikare delen av världen, vi faller från en hög nivå. Våra samhällen är stabila, vi har en hög utbildningsnivå, investeringar som redan är gjorda, vi har ekonomiskt stabila institutioner som kan satsa, låna och bygga upp på nytt.

Frågan är vad vi ska bygga upp. Självklart längtar många efter att återgå till någon slags normalitet. Men det nya normala behöver inte vara det gamla normala, borde inte få vara det gamla normala. Det gamla normala var pågående klimatförändringar, för hög resursförbrukning, övergödda hav och sjöar, vikande fiskbestånd, ohållbara produktions- och konsumtionsmönster, sociala orättvisor, ojämlikhet, psykisk ohälsa och slentrianmässigt slöseri med både miljömässiga och mänskliga resurser.

Vad är det som förändrats egentligen av pandemin, när det gäller förutsättningarna för hållbarhetsarbetet i världen och inom EU? Själva utmaningarna kvarstår, men läget är delvis annorlunda. I denna artikel presenteras en tematisk omvärldsutblick, både i vad pandemin för med sig ur hållbarhetsperspektiv och vad återhämtningen kan innebära.

Klimatfrågan

Den ekonomiska krisen som följt av pandemin har minskat klimatpåverkan. Denna minskning är dock vare sig tillräcklig eller långsiktigt hållbar, vilket beskrivs väl i Edvard Johanssons text i det här kapitlet. De sociala konsekvenserna globalt av det ekonomiska sammanbrottet är dessutom förödande, i form av begränsade mänskliga friheter, konkurser, arbetslöshet, fattigdom och svält. En fungerande lösning på klimatfrågan kräver fortfarande en förändring av våra energisystem, hur vi driver våra transporter, hur vi producerar och konsumerar.

På global nivå och inom EU driver nu många aktörer, från International Energy Agency och EU-kommissionen till miljöorganisationer och näringslivsaktörer, att återhämtningspaketen i pandemins spår ska satsas på åtgärder som minskar klimatpåverkan långsiktigt.

Luft och biologisk mångfald

Vi har sett andra positiva miljöeffekter i pandemins spår. I många stora städer i världen, i såväl Kina och Indien som många delar av Europa, upplevs mycket påtagligt de minskade mängderna av luftföroreningar som är en följd av minskad biltrafik och lägre industriell aktivitet. När luften plötsligt går bättre att andas väcks en längtan hos storstadsborna att bli av med föroreningarna för gott, vilket kan lägga grund till en övergång från kol till renare energikällor, en begränsning av biltrafiken eller introduktion av elfordon. Det är åtminstone i teorin fullt möjligt att kombinera renare luft med både energiproduktion och transporter. Ett ytterligare motiv att minska luftföroreningar är de studier som visar att människor som utsatts för långvariga luftföroreningar drabbas hårdare av covid-19.

De minskade luftföroreningarna har också positiva effekter på den biologiska mångfalden och våra ekosystem. Minskade maritima transporter innebär lägre påverkan på havsmiljön. Djur och natur blomstrar på platser som vanligen är hårdare exploaterade av människan, men som nu kortfristigt lämnats i fred. Trycket på naturen i vanligen välbesökta nationalparker runt om i världen minskar och djurlivet lämnas i fred. Flamingorna förökar sig som aldrig förr i södra Frankrike. Exploatering av naturen och dess arter kan också enligt forskare öka risken för att virus liknande covid-19 sprider sig till människan, vilket ger incitament att stärka insatserna för att skydda biodiversitet och ekosystem efter att pandemin är över.

Teknikutveckling

Pandemins påverkan på teknikutvecklingen går i två riktningar samtidigt. I vissa fall kan omställningstakten komma att öka, i andra fall minskar den. Elbilar och förnybar energi är exempel på områden där förändringen kan accelerera i positiv riktning, medan allt som kräver större, mer osäkra tekniksprång och stora investeringar kan bromsas upp. I pandemins spår ser vi att många konsumenter pausat inköp av ny bil. Samtidigt lägger biltillverkarna om till att producera fler laddbara fordon och färre bilar med endast förbränningsmotor, pressade av den tekniska utvecklingen och EU:s krav på energieffektivitet. När marknaden kommer igång igen så finns fler laddbara fordonsmodeller att välja mellan och deras prismässiga konkurrens förväntas ha stärkts.

När elanvändningen minskat under pandemin så är det framförallt kol, olja, gas och kärnkraft som dragit ned på produktionen. Detta beror på att förnybara energikällor är billigare i drift. Vindkraft, solenergi och vattenkraft har mycket låga rörliga kostnader. Det här tros ge förnybart ytterligare en skjuts framåt globalt. Ledande experter ifrågasätter om kolkraften, som redan 2019 var på nedgång, alls kommer att återhämta sig efter krisen. I Portugal beslutades i juli 2020 att det sista kolkraftverket ska tas ur bruk två år tidigare än planerat, redan 2021, med hänvisning till att dess ekonomiska konkurrenskraft gentemot förnybart ansågs ha försämrats ytterligare nu.

På andra områden leder krisen till att hållbarhetssatsningar riskerar att bromsas. Industrier eller företag som behöver göra stora investeringar för att ställa om sin produktion kan ha svårare att få ekonomin att gå ihop, svårare att få lån till sina satsningar. Nya företag, som erbjuder mer hållbara lösningar, kan ha svårt att hålla ut tills efterfrågan kommer igång. Inte minst här kan inriktningen på de politiska återhämtningspaketen vara av stor betydelse.

Distansarbete

Ökat distansarbete har både för- och nackdelar. Ur ett socialt perspektiv kan det upplevas orättvist när stora yrkesgrupper inte har valmöjligheten att jobba hemma, och därmed måste utsätta sig för en ökad smittrisk. Det finns också risker förknippade med tvingad isolering i hemmet, inte minst i hushåll där det förekommer missbruk eller våld, eller för personer som har stort behov av sociala kontakter av andra skäl.

Å andra sidan kan arbete på distans upplevas positivt. I en undersökning i Sverige svarar en femtedel att de gärna vill fortsätta att arbeta mer på distans. Att slippa långa restider kan vara bra både för miljö och psykisk hälsa, samtidigt som det effektiviserar tidsanvändning och får livspusslet att bättre gå ihop. Det skapar också större flexibilitet på arbetsmarknaden för den som vill flytta längre ifrån tätorten.

”

Vindkraft, solenergi och vattenkraft har mycket låga rörliga kostnader. Det här tros ge förnybart ytterligare en skjuts framåt globalt. Ledande experter ifrågasätter om kolkraften, som redan 2019 var på nedgång, alls kommer att återhämta sig efter krisen.

Ur miljöperspektiv kan en långsiktig satsning på distansarbete leda till minskade transportbehov, med lägre utsläpp som följd och lägre behov av investeringar i ny transportinfrastruktur. Dessutom sker nu en snabb utveckling av distansservice inom såväl utbildning som sjukvård, vilket kan skapa flexibilitet och bättre tillgänglighet även i framtiden. I Tyskland diskuteras möjligheten att ge arbetstagare mer generella rättigheter till distansarbete när så är möjligt.

Självförsörjning

Självförsörjning har kommit i fokus under pandemin och vårt beroende av globala försörjningskedjor har uppmärksammats. Norden är samtidigt beroende av export och frihandel. Jag anser det positivt att länder bygger handelsrelationer. Det för oss närmare varandra och gör att vi kan sprida effektiva lösningar snabbare. Viss motståndskraft mot kriser behöver dock byggas upp, och en ökad självförsörjning, eller förmåga till självförsörjning skapas. En ökad satsning på förnybar energi som inte är beroende av importerade råvaror stärker både miljö och försörjningstrygghet. Elfordon som kan köra på lokalt producerad förnybar el kan fortsätta köra även om handeln med olja störs. Jordbruket är idag mycket beroende av importerade insatsvaror, både för handelsgödsel, bekämpningsmedel och fossila drivmedel. Att sträva efter minskat sådant beroende kan leda till både miljöfördelar och större motståndskraft mot förändring. Dessa frågor har varit på agendan inom EU även tidigare, men har blivit än mer aktuella nu. Det är dock viktigt för de nordiska länderna att bevaka att det inte leder till ohämmad protektionism som skadar våra handelsrelationer med omvärlden.

Återhämtningen

Många internationella aktörer driver på för att återhämtningssatsningar och stimulanspaket ska innebära satsningar på ”gröna jobb”, så att de bidrar både till minskad arbetslöshet och till att bygga upp ett mer hållbart samhälle. Uttrycket ”gröna jobb” har då en bredare betydelse än enbart jobb inom lantbruk och skogsbruk, som annars brukar gå under den definitionen. Här inkluderas alla jobb som kan tänkas leda till ett samhälle med lägre miljöbelastning och ökad social trygghet, såsom

”

Att vara en liten aktör må innebära att möjligheten att ensam rädda världen är liten. Men det betyder samtidigt att chansen att hitta lösningar tillsammans, mellan olika sektorer i samhället, är stora. Dessutom, i ett mindre samhälle så blir det uppenbart att vad var och en gör har betydelse för möjligheten att lyckas.

jobb inom energieffektivisering av byggnader, förnybar energi, infrastruktur för renare transporter och biologisk mångfald men också inom utbildning, forskning, social välfärd och kultursektorn. De sistnämnda har ett lågt klimatfotavtryck och låg resursanvändning, samtidigt som det bidrar till socialt starkare samhällen.

Politiskt är det lätt att få panik när vissa branscher drabbas hårt, med konkurser och uppsägningar som följd. Det är logiskt i det läget att vilja rikta satsningarna dit skadan är som störst, utifrån ett ”rädda det som räddas kan”-resonemang. På så vis skickar stater nu stora summor pengar in i flygbranschen och andra drabbade sektorer. Men i längden kan inte hela sektorer hållas under armarna med skattepengar, utan ett långsiktigt perspektiv behövs, där både ekonomisk, social och miljömässig hänsyn finns med i stimulanspaketen. De människor som drabbas ska naturligtvis fångas upp av samhällets sociala skyddsnät, men när skattemedel satsas i verksamheter behövs ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv. EU har under sommaren 2020 slagit fast en så kallad ”taxonomi” för hållbara investeringar. Den har utarbetats under många år och definierar vad som egentligen ska anses vara hållbara verksamheter. Den syftar till att driva investerare och företag att satsa mer hållbart och kan nu utgöra ett bra underlag för hur också det offentliga ska bedöma långsiktig hållbarhet i stöd till företag under pandemin. Taxonomin slår fast att en hållbar verksamhet bidrar positivt till att uppnå något eller flera av ett antal utpekade miljömål, samtidigt som den inte har påtaglig negativ inverkan på övriga miljömål. Ett grundläggande socialt ansvar måste också finnas. Detta påminner för övrigt lite om vad som slås fast i arbetet med Ålands utvecklings- och hållbarhetsagendas sju strategiska utvecklingsmål.

Utöver taxonomin för hållbara investeringar, så har EU beslutat om European Green Deal och ett återhämtningspaket som ska bidra till att uppnå större hållbarhet och minskad klimatpåverkan. Dessa har kritiserats av miljöorganisationer för att inte vara ambitiösa nog, men visar åtminstone på en ambition till förändring som är positiv. En del handlar om fortsatt energiomställning, med förnybar energi, energieffektiviseringar och vätgas i fokus. Men här finns också initiativ inom biologisk mångfald, en mer hållbar livsmedelsproduktion, cirkulär ekonomi och infrastruktur.

Självklart är inte de offentliga resurserna oändliga, men i samverkan med näringslivet torde det finnas goda möjligheter att hitta de mest prioriterade insatserna där gemensamma investeringar kan göra mest nytta för hållbar utveckling samtidigt som det skapas jobb och ekonomisk utveckling.

Åland som aktör i en global omställning

Åland har lagt en stark grund för sitt hållbarhetsarbete i och med utvecklings- och hållbarhetsagendan. Styrkan är, som jag ser det, inte främst själva dokumentet i sig, även om det är genomarbetat och välformulerat, utan hur det tagits fram och hur arbetet med att genomföra den byggts upp. Att vara en liten aktör må innebära att möjligheten att ensam rädda världen är liten. Men det betyder samtidigt att chansen att hitta lösningar tillsammans, mellan olika sektorer i samhället, är stora. På så vis kan en liten aktör bli en viktig spelare, genom att vara ett gott exempel och en förebild, som hittar lösningar som andra behöver och samtidigt bygger ett stabilare, mer motståndskraftigt, samhälle för egen del. Dessutom, i ett mindre samhälle så blir det uppenbart att vad var och en gör har betydelse för möjligheten att lyckas. Detta ger en stark grund att stå på när uppdraget nu är att göra återhämtningsfasen efter pandemin till en chans att stärka hållbarhetsarbetet.

Åland har tydliggjort att omställningen mot ett hållbart samhälle ska ske stegvis. Nu är tillfället att ta ett jättekliv. Eller som ni själva uttryckte det redan 2016. *”Detta är vår stora möjlighet att bygga världens bästa hållbara samhälle – på 6 757 natursköna öar mitt i Östersjön.”*

3.
Ålands väg under och ur coronakrisen

I detta kapitel belyser skribenter centrala aspekter utgående från sina kompetensområden. Skribenterna har fått fria händer att fokusera på de sakfrågor som berör dem och skriva i den form som passar dem. Som en rikt nyanserad helhet skapar artiklarna en bild av samhället i stort, där vi tillsammans kan bidra med varierande perspektiv på de skiftande utmaningar som behövs för att uppnå målen i utvecklings- och hållbarhetsagendan, inte minst i en kris.

Vi får med hjälp av skribenterna möjlighet att vända blicken mot oss själva och ut i samhället, ta fasta på lärdomar från historien och gå vidare mot framtidens utmaningar. Men framför allt befinner sig skribenterna här och nu, på vår väg under och ur coronakrisen.

Välj grön omstart

Daniela Johansson & Niklas Lampi

Nu finns möjlighet att öka takten i omställningen

Coronakrisen har bjudit på berättelser om klart vatten i Venedigs kanaler, blå himmel ovan Asiens storstäder, lägre oljekonsumtion och sänkta CO2-utsläpp. Historiska data visar dock att lindringen ur miljö- och klimatsynpunkt riskerar bli kortvarig. Som Edvard Johansson noterar i omvärldskapitlet i årets statusrapport har utsläppen vid tidigare kriser snabbt letat sig tillbaka till tidigare och högre nivåer när ekonomi och samhälle återstartat. Risken är rentav att miljö och klimat prioriteras ned när all kraft läggs på att få igång tillväxten igen. Särskilt på kort sikt varnar flera för att inplanerade satsningar på omställning kan komma att ställas in som en följd av pandemin.[1]

Det gäller nu därför att på alla plan försöka skapa en annan färdriktning, som i stället skulle innebära att hållbarhetsansatsen långsiktigt går stärkt ur krisen. Flera iakttagare menar också att ett sådant scenario är fullt möjligt.[2] Bland annat har coronakrisen drivit fram nya arbetssätt, innovationer och inte minst en omfattande digitalisering som på flera sätt pekar i en mer hållbar riktning. Finns det överhuvudtaget behov eller

1 stockholmresilience.org/research/research-news/2020-06-17-how-covid-19-undermines-sustainability.html

2 mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/addressing-climate-change-in-a-post-pandemic-world#

> En utveckling där allt inte slentrianmässigt återgår till det som varit, utan där omställningstanken i stället kan fördjupas.

lust att återgå till tidigare omfattning av tjänsteresande när Teams, Zoom och Google Meet visat hur enkelt det är att i stället mötas digitalt? Och kan kanske coronakrisen även fungera som en väckarklocka för omställning på ett bredare plan? Nu om någonsin har alla fått erfara hur drastiskt en kris kan ruska om vardagen, efterfrågan i ekonomin och hela samhället. Något klimatforskare länge varnat för att är exakt vad som kommer att hända vid en fördjupad klimatkris. Coronakrisen har därtill visat hur resolut och koordinerat samhällen faktiskt kan agera när befolkningen ställs inför allvarliga hot. Också det något som kommer att behövas i allt högre grad för att hantera och motverka uppvärmningen.

Det står därför klart att det också finns en mer positiv utvecklingslinje inom räckhåll efter pandemin. En utveckling där allt inte slentrianmässigt återgår till det som varit, utan där omställningstanken i stället kan fördjupas. Lika klart är dock att det i så fall kommer att kräva både omprioriteringar och åtgärder, varav några av de mest grundläggande i politik och näringsliv kunde beskrivas som nedan:

1. **Styr offentliga stöd** mot klimatomställning
   Stora mängder skattemedel och offentliga medel kanaliseras nu via politiska beslut och centralbanksbeslut till näringslivet och den privata sektorn. Allt för att få hjulen att snurra igen. Frågan är bara: finns hållbarhetsperspektivet i tillräckligt hög grad med i stöd- och lånekarusellen? Tar man tillfället i akt att driva på förändring mot en fossilfri ekonomi?

”

Finns det överhuvudtaget behov eller lust att återgå till tidigare omfattning av tjänsteresande när Teams, Zoom och Google Meet visat hur enkelt det är att i stället mötas digitalt?

Till exempel jubileumsfonden Sitra har i en rapport lanserat en rad konkreta förslag på hur stöden i återhämtningen nu kunde utformas för att samtidigt komma vidare i hållbarhetsarbetet.[3] Man varnar för en så kallad svart återhämtning, alltså ett stödupplägg som cementerar gamla fossila lösningar, och manar i stället till en grön återhämtning. Åtgärder som föreslås är bland annat stöd till hållbar infrastruktur, energieffektivisering, energisanering, elbilar, skattereform för hållbar utveckling med mera.[4] Även för Åland finns här alla skäl att vara noggrann med de åtgärder som nu sjösätts och tillse att de verkligen ligger i linje med hållbarhetsagendan som antagits i brett parlamentariskt samförstånd.

2. **Intensifierat hållbarhetsarbete** i näringslivet
Fokus i många företag sedan coronautbrottet har handlat om att hantera och parera den ekonomiska nedgången. I många fall har det handlat om att försöka överleva. Permitteringar, uppsägningar, likviditetsproblem och andra coronarelaterade frågor har tagit så mycket kraft att andra frågor inte hunnits med. Samtidigt står det klart att hållbarhet som tema inte försvunnit någonstans. Flera mätningar visar att konsumenterna över tid och i allt högre grad kräver ett gediget hållbarhetsarbete av företagen.[5] Det kan på goda grunder antas att coronakrisen inte förändrat den grundläggande trenden. Tvärtom verkar det fullt rimligt att utgå från att pandemin snarare ytterligare stärkt uppfattningen hos kunderna att företagen bör agera med ansvar mot människor och miljö. En färsk lokal undersökning visar också att det på Åland finns starkt stöd för hållbarhetsfrågorna. 9 av 10 ansåg att hållbar utveckling är en viktig fråga i mätningen som utfördes sommaren 2020.[6]

Det gäller nu därför för näringslivet att hitta tid, kraft och resurser för ett fortsatt och intensifierat hållbarhetsarbete. Hållbarhet är i grunden ett etiskt vägval; vi har alla ansvar för kommande generationer och planeten. Men hållbarhet i näringslivet är också en fråga om framtidens lönsamhet. Utan hållbarhet, inga kunder. Utan kunder, ingen affär.

Inom nätverksgruppen för hållbara storföretag på Åland planeras därför inför hösten 2020 och 2021 fortsatta insatser för att stöda medlemsföretagen att komma vidare i hållbarhetsarbetet efter coronakrisen. Det ska även noteras att det under innevarande år skapats ett motsvarande forum för företag med upp till 49 anställda; nätverksgruppen för företag på Åland. Också det är ett tecken på att hållbarhetsfrågan tar steg framåt i det lokala näringslivet trots coronautmaningarna.

Sänk inte ambitionsnivån för Östersjön

”Om 20-30 år är det så varmt vid Medelhavet, man kommer inte kunna vara där på somrarna, man kan dö. Östersjön kommer vara full av blå-gröna alger. Vart tar man vägen? Jo, hit till västkusten, och till de norska och danska kusterna runt Nordsjön: Här är vattnet friskt, här är det förhållandevis oexploaterat. Det kommer att komma enormt stora turistströmmar.”

Så säger Kerstin Johansson, professor vid Tjärnö

3 media.sitra.fi/2020/03/30121509/hallbara-aterhamtningsatgarder-mot-coronachocken.pdf

4 sns.se/artiklar/klimatpolitiska-radet-om-regeringens-klimathandlingsplan-och-coronakrisen/

5 sb-index.com/rankings#sb_index_FI_download_official_report_2020 och svenskhandel.se/globalassets/dokument/aktuellt-och-opinion/rapporter-och-foldrar/hallbar-handel/svensk-handels-hallbarhetsundersokning-2018.pdf

6 https://www.barkraft.ax/undersokning-2020

marina laboratorium i Bohuslän, i SVT-journalistens Erika Bjerströms omskakande bok *Klimatkrisens Sverige* där hon beskriver uppvärmningens konsekvenser för Norden.[7]

Man får ur ett åländskt och bredare Östersjöperspektiv innerligt hoppas att Johansson har fel. Det oaktat sätter hon fingret på vilka enorma konsekvenser miljökrisen i Östersjön kan få för hela samhället och ekonomin.

Östersjön finns till för Östersjöns egen skull, men den är också en av grundförutsättningarna för livet som vi känner det på Åland. Stora delar av vår attraktionskraft som samhälle och trivseln i vardagen bygger på att det går att vistas vid vattnet. Stora delar av besöksnäringen är Östersjörelaterad. Rederiernas marknadsföring inriktar sig på hur trevligt det är till havs. Ramarna för primärnäringarna sätts av vad Östersjön tål och vad Östersjön kan ge. Väldigt mycket i ösamhället är direkt och indirekt knutet till möjligheten att kunna interagera med havet.[8]

Samtidigt vet vi alla sedan decennier att tillståndet för havet är allt annat än gott. Därtill har nu uppvärmningen tillkommit som en central faktor som ytterligare kan förvärra läget. Problembilden för Östersjön är komplex och det står klart att det också finns saker som går åt rätt håll. Åtgärder som vidtagits mot övergödningen börjar synas. Men den övergripande bilden är samtidigt att väldigt mycket arbete återstår för att stabilisera situationen, särskilt givet att ett allt varmare hav och ett förändrat klimat ökar påfrestningen.[9]

Den tyngsta vägkosten till lagstiftare och politiska beslutsfattare från årets statusrapport måste därför bli att inte sänka ambitionsnivån och inte falla till föga för påtryckningar att utsläppsnivåerna kan ökas igen. Tvärtom behöver Östersjön fortsatta och ständigt skarpare åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten.

Helt avgörande i sammanhanget är också insikten att vi lokalt har ett stort eget ansvar att tillse att vi har våra egna utsläpps- och belastningskällor under kontroll.

”

Den tyngsta vägkosten till lagstiftare och politiska beslutsfattare från årets statusrapport måste därför bli att inte sänka ambitionsnivån och inte falla till föga för påtryckningar att utsläppsnivåerna kan ökas igen.

Det går inte att i miljöarbetet med Östersjön hänvisa till att utsläppen är så stora från exempelvis Sankt Petersburgsregionen att åtgärder lokalt inte spelar någon roll. Forskningen visar tydligt att lokal belastning spelar stor roll för lokal vattenkvalitet och att Östersjöns olika delar bör behandlas som skilda enheter i helheten.[10] Åland har behörighet över sina vattenområden och har även ansvar för dem.

Attraktionskraft och hållbarhet nödvändigt för ett framgångsrikt näringsliv

Coronakrisen har under våren inneburit stora förändringar och utmaningar för många företag på Åland. Ett stort antal företag har upplevt hur hela eller delar av deras verksamhet försvunnit. Den nya situationen kommer att ställa krav på kreativitet och samarbete mellan företag, samhället och individer för att hitta nya sätt att skapa affärer och arbetstillfällen på Åland.

Nätverksgruppen för hållbara storföretag består av de 19 största företagen på Åland. Gruppen bildades 2017 och är en del av nätverket bärkraft.ax. Gruppen träffas regelbundet för att nätverka, utbyta erfarenheter och driva gemensamma hållbarhetsfrågor med syfte att påverka och driva hållbarhetsarbetet på Åland framåt. Från att ha varit en fråga som enbart ett fåtal företag

7 Bjerström, Erika, Klimatkrisens Sverige: Så förändras vårt land från norr till söder, Norstedts, Stockholm, 2020.

8 ostersjon.fi/sv-FI/Manniskan_och_Ostersjon

9 helcom.fi, balticeye.org, ostersjon.fi

10 ostersjon.fi/sv-FI/Naturen_och_dess_forandring/Ostersjons_tillstand/Eutrofiering

”

Hållbarhet i näringslivet är också en fråga om framtidens lönsamhet. Utan hållbarhet, inga kunder. Utan kunder, ingen affär.

jobbat med så är hållbarhet inte längre något som man kan välja bort utan en nödvändighet för att kunna konkurrera som företag i dagens samhälle.

Vad som har blivit uppenbart under de senaste åren är att utan ett gediget hållbarhetsarbete så har företagen svårare att locka kompetens till företaget. I en undersökning gjord av Manpower[11] i juni så svarar 38% av tillfrågade att det är mycket viktigt att en potentiell arbetsgivare jobbar aktivt med hållbarhet. 43% svarar att det är ganska viktigt. Detta blir ännu tydligare när man ser de olika initiativ och rörelser som initierats av den yngre generationen såsom ReGeneration 2030. Det är ett initiativ av unga kring Östersjön för att säkerställa att de globala hållbarhetsmålen 2030 ska uppnås. Det känns inte aktuellt att de unga idag med sitt engagemang för hållbarhetsfrågor skulle kunna tänka sig att jobba för företag som inte ser hållbarhet som en del av sin affärsverksamhet.

För att lyckas attrahera spjutspetskompetens till Åland så krävs det att Åland jobbar med sin attraktionskraft[12] för att bo och arbeta på Åland. Stödstrukturer behöver finnas för att göra det lätt för inflyttade att komma in i samhället. Vi har alla ett ansvar i att marknadsföra Åland som ett attraktivt ställe att bo och arbeta på för att säkerställa att Åland i framtiden attraherar den typ av kompetens som är vital för näringslivet.

Storföretagen har redan samarbetat med flera olika aktörer inom samhället för att lyfta Ålands attraktionskraft för inflyttade, till exempel genom samarbete med Högskolan på Åland och Åland Living. Coronakrisen har under våren avsevärt försvårat rekrytering utanför Åland. Förhoppningen är att detta bara är temporärt och att företagen igen kan börja rekrytera den kompetens vi idag inte har tillräckligt mycket av på Åland, från övriga Europa och världen.

Samtidigt vet vi att coronakrisen har inneburit att arbetslösheten är hög och kan jämföras med nittiotalets recession. Exakt hur framtiden ser ut vet ingen men klart är att vi har en utmanande period framför oss. Tydligt är dock att coronapandemin inte kan innebära ett avbrott i hållbarhetsarbetet utan istället bör ses som en nystart för kommande satsningar.

Framtidens hållbara energisystem på Åland

”Klimatförändringarna är en av vår tids största utmaningar. På grund av utsläpp av växthusgaser riskerar vi gå mot en genomsnittlig global uppvärmning som överstiger två grader,

11 https://via.tt.se/pressmeddelande/ny-undersokning-visar-hallbarhets-arbetet-en-framgangsfaktor-nar-folk-letar-ny-arbetsgivare?publisherId=783398&releaseId=3277742

12 https://www.barkraft.ax/vara-mal/mal-5

”

För att minska sina utsläpp så ser företagen bland annat över hur de kan minska och effektivisera sin konsumtion av el.

vilket skulle få allvarliga konsekvenser för ekosystem, havsförsurning, mänsklig säkerhet, matproduktion, vattentillgång, hälsa och ökad risk för väderrelaterade naturkatastrofer. En stor andel av de ökade utsläppen av växthusgaser kommer från användningen av fossil energi.”

Det är inledningen till mål 6 i utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland. Målet handlar om en förändring som ska göra att Åland har en markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet. Det inkluderar bland annat att Åland 2030 ska ha 100% lokalproducerad förnyelsebar el.

Åland har goda förutsättningar för vind och solenergi med sina många soltimmar på sommaren och mycket vind. Eftersom det inte går att styra när vinden blåser och solen skiner så är en förutsättning för att kunna bli 100% självförsörjande på förnyelsebar energi att hitta lokala lösningar för lagring av energi. I dagsläget används bland annat Sverigekabeln som en slags “lagringsfunktion”. Att hitta alternativa lagringsmöjligheter för framtiden till exempel i form av batterier eller pumpkraft undersöks i projektet Smart Energy Åland, ett samarbete mellan Ålands Landskapsregering och privata aktörer.

Att det händer saker på många håll i det åländska samhället blir tydligt när man läser färdplanerna för de kommande åren med flera projekt och aktiviteter för att åstadkomma en förändring. För storföretagen på Åland har energieffektivisering och förnyelsebar el och energi redan varit på agendan sedan flera år tillbaka. För att minska sina utsläpp så ser företagen bland annat över hur de kan minska och effektivisera sin konsumtion av el. Ytterligare har vi de senaste åren sett exempel på företag som installerat solceller och köper åländsk vindenergi.

Trots många framsteg och initiativ så har vi ännu flera steg att ta för att uppnå målet till 2030. Ytterligare satsningar bör tas för att säkerställa tillgången till lokalproducerad hållbar el. Jämför vi med övriga nordiska länder så är Åland i nuläget inte i framkant när det gäller lokalproducerad förnyelsebar el. Enligt ÅSUB kom 18,6% av Ålands elförbrukning från vindenergi 2019[13]. Jämför man med våra grannar i Norden så var den totala förnyelsebara andelen 2018 (ej enbart vindkraft) av elförbrukningen 62,4% i Danmark, 106,8% i Norge samt 66,2% i Sverige[14].

13 https://www.asub.ax/sv/statistik/hallbar-utveckling-ar-2020

14 https://pxweb.nordicstatistics.org/pxweb/en/Nordic%20Statistics/Nordic%20Statistics__Environment%20and%20energy__Energy%20use%20and%20supply/ENER08.px/table/tableViewLayout2/?rxid=4bd-7ba15-3c4a-4793-8711-6db1fc878223

Kan vår nya osäkerhet skapa möjligheter vi tidigare inte förmått ta tillvara?

Edvard Johansson & Rebecka Eriksson

ÅSUB:s senaste statistik visar en arbetslöshet för augusti månad på 11,1% och antalet hotellövernattningar under juli månad var 60% av vad de var i juli i fjol. Ovana och chockerande siffror för oss att läsa. Hur starkt vårt lokala näringsliv präglas av människors rörelse blev i covid-19:s spår påtaglig, liksom vår relation till närregionen specifikt och världen i stort. Samtidigt är vi lyckligt lottade. Vår närhet till naturen, gles befolkning och bra uppkoppling ger en möjlighet till i många hänseenden enkel och kvalitativ fysisk distansering. En omställning var om inte smärtfri, så förhållandevis snabbt och enkel. För den skull kommer följderna av covid-19 i vårt lokala samhälle onekligen att innebära jobbiga och djupa effekter på såväl samhälls- som individnivå, men kan krisen hjälpa oss att ta tillvara möjligheter vi missat eller inte förmått hantera hittills?

Vi vet att vår målbild och vilja är att "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar". Blomstra och bärkraft innebär olika system av människor, organisationer och natur som kan leva. Så vad innebär det att leva, vad karakteriserar liv, som finns i så många olika former på vår jord?

Liv är ett konstant och kontinuerligt skapande som kan möta de förändringar som sker och skapar förutsättningar för att nytt liv ska finnas även i framtiden. Det innebär att liv har accepterat att förändring alltid sker. För att hantera detta behöver man kunna möta förändringar och skapa nytt liv även av de förändrade förutsättningarna. Liv behöver alltså vara resilient. Resiliens

skapar liv genom att kunna leva med mångfald, möta och använda olika spänningar och relationer samt kunna följa cykler och rytmer.

Ett levande näringsliv är en del av hållbarheten precis som många andra saker, men ibland verkar näringslivets betydelse för andra delar av hållbarheten glömmas bort. Det är ju förstås så, att till exempel sjukvården inte kan upprätthållas utan ett näringsliv bakom, antingen så att sjukvården finansieras med skattemedel, eller så att invånarna förtjänar såpass mycket att de själva kan bekosta sin sjukvård. Ca 40% av Ålands arbetsplatser finns bland samhälleliga tjänster som finansieras av skattemedel. Dessa skapas till stor del genom företagens verksamhet. Coronapandemin visar att osäkerheten beträffande det åländska näringslivet kanske är större än vad många tidigare har trott. Förhållandevis lätt gick det stora skalv genom vår arbetsmarknad och vår lönsamhet. Det verkar helt enkelt som att resiliensen i åländskt näringsliv är låg, vi har begränsad förmåga att möta förändringar och fortsätta skapa. Det innebär också att risken är vi har svårt att skapa nytt framtida liv, d.v.s. näringslivet som behöver vara med för att nå hållbarhets-agendan kan bli hämmande istället för medskapande.

”

Det verkar helt enkelt som att resiliensen i åländskt näringsliv är låg, vi har begränsad förmåga att möta förändringar och fortsätta skapa.

Bilden av Åland har gärna genom årtionden målats upp som ett framgångsrikt entreprenörssamhälle. Vi berättar om färje- och kryssningstrafiken, om framgångsrika lastrederier, om det lokala bank- och försäkringsväsendet, om Åland som Finlands äppelcentrum, om potatis och chips, om alla restauranger, om plastindustri och om eget spelbolag. Vi pratar om åländsk entreprenörsanda. Men är basen i vårt åländska näringsliv idag entreprenöriell och behöver vi vara entreprenörer?

Åland har en betydande mängd företag. Ett företag per knappa 12 personer, vilket sammanlagt innebär 2 578 stycken företag per 31.12.2019. Motsvarande siffra för hela Finland (2018) är ett företag per dryga 15 personer. Medan Åland (2018) utgjorde 0,54% av Finlands befolkning utgjorde våra företag 0,72% av de finska företagen. Som jämförelse kan dock sägas att motsvarande siffror för Sverige 2018 är ett företag per dryga 8 personer. Sådan statistik säger förstås relativt lite om innehållet i företagen, men vi kan med finska mått mätt kalla Åland företagsamt.

Entreprenörskap och företagsamhet är dock inte samma sak. En entreprenör har definierats som en person som identifierar ny teknologi eller nya affärsmodeller som inte ännu finns på marknaden. Dessa identifierade innovationer implementerar och använder entreprenören och om dessa är rätt identifierade och genomförda skapas vinst. I detta implementerande finns riskelementet ständigt närvarande. Risk innebär ett agerande där utgången kan vara möjlig förlust. Risk bör förstås ses i relation till en individ. Det som jag upplever som hög risk kanske du ser som låg risk. Entreprenörskapet bidrar till det som kallas kreativ förstörelse, det vill säga att befintliga lösningar “förstörs” och ersätts med bättre lösningar, vilket därmed leder till högre välfärd i samhället. Kreativ förstörelse förändrar sin omgivning. En företagare kan vara en entreprenör, men behöver inte vara det. En företagare kan t.ex. multiplicera ett annat företags koncept för att det finns mera efterfrågan eller behov av alternativ. En företagare kan vara nödvändighetsföretagare p.g.a. bristande möjligheter på den reguljära arbetsmarknaden. Företagare behövs, men ett näringsliv utan entreprenörskap riskerar att stagnera.

När entreprenörskapets roll som en skapande kraft i samhället definierades för ca 100 år sedan var den största bristen vi identifierade i vårt system bristen på finansiellt kapital, inte människor, deras hälsa eller klimatet. Den kreativa förstörelsen har således ofta handlat om nya tekniker och mera produktiva modeller som gör att finansiellt kapital används effektivt. Idag ser världen annorlunda ut än för 100 år sedan. Människorna är många fler och många mår dåligt på olika sätt, klimatet och ekosystemen förstörs, medan finansiellt kapital finns i överflöd (även om överflödet är ojämnt fördelat). Vår förståelse har växt för att ingenting kan växa i överflöd utan att påverka något annat, och att det måste finnas balans mellan olika resurser. Om vi ser entreprenörskapets skapande kraft som förmåga att förbättra brister kan entreprenörer hjälpa att forma en hållbarare framtid. Entreprenörskap blir alltså en avgörande del för ett levande näringsliv, då det innebär förmågan att kontinuerligt skapa och möta de förändringar som alltid sker.

Många av våra åländska framgångssagor och stora arbetsgivare har uppstått ur entreprenörskap. De som en gång startade bolagen har sett brister som ger möjligheter och vågat satsa på något som hade kunnat sluta med förlust. Där och då förändrade de förutsättningarna för sin marknad och sitt samhälle. Under årtionden har dessa verksamheter blivit stora. De bär ansvar för många anställda, har stora tidigare investeringar, förväntade avkastningar till ägare och är viktiga skattebetalare. Bilden av denna trygghet blir dominerande och långsiktiga förändringar och förnyelse blir svårprioriterat gentemot det trygga nuet. Risk kan upplevas större om det finns en befintlig trygghet att förlora. För stor trygghet gör oss lätt bekväma och rädda för förändring. Man brukar tala

om ”fat cat”-syndromet, alltså liknelsen av en katt som fått så mycket mat att den blivit för tjock och orkar inte vara på alerten längre. Är det kanske så, att vårt åländska samhälle blivit lite väl bekvämt? Har vi inte riktigt ork att jaga möss längre när vi vet att mat än så länge fortsätter komma i matskålen om vi bara jamar? Ett tecken på detta kan ses i kartläggningen tidningen Kauppalehti gjorde 2017 om avkastning på investerat kapital och omsättningstillväxt i finska bolag med mer än 0,5 meur i omsättning. Där var Åland den sämsta regionen i landet. Det betyder att i våra bolag har det en gång investerats kapital som t.ex. kan ha gått till maskiner, utbildning, byggnader, men av de investeringarna genereras väldigt lite.

Vi är inte här ute efter att ge någon uttömmande lista på goda och dåliga exempel eller att peka på att någon borde gjort något annorlunda. Självklart har det under de senaste årtiondena också funnits de som vågat göra riskfyllda satsningar och nått framgång. Dock ser vi att den stora delen av våra arbetsplatser i privata näringslivet finns i äldre bolag, som är stora med åländska mått mätt, och att dessa har direkt eller indirekt starkt beroende till varandra. Många verksamheter gör kanske förändringar, men små, långsamt och begränsat riskfyllda. Entreprenörskapets roll i det åländska samhället idag är begränsat. Det gör att vårt näringsliv saknar bredd och mångfald som är grundläggande för ett resilient liv. Vi verkar inte heller ha en hög beredskap för vad vi ska göra när det uppstår utmaningar och hur vi kan flexibelt läsa och följa dessa rytmer i omgivningen för att kunna fortsätta leva. Vi motarbetar förändring och försöker bevara det som är eller en gång har varit trots att förändring är en del av liv och vi måste lära oss att leva i relation med den. Även när denna relation skapar spänningar.

En viktig aspekt av den framtida resiliensen kommer därför att vara att öka insikten om vår bristande mångfald och samtidigt lära oss mer om hur vi skall tackla tvära kast i sysselsättningsmöjligheterna på Åland, något som förmodligen är att vänta även efter coronakrisen. Osäkerhet är en del av liv, det är något som alltid finns och alltid kommer att finnas. Kanske har vi invaggat oss i en tro att för många saker är mer eller mindre förutsägbara. I bästa fall kommer coronapandemin att påminna oss om att så inte är fallet, och göra oss bättre förbereda på osäkerhet som kommer i framtiden. Vi vill ju inte att Åland ska vara en katt som långsamt äter ihjäl sig eller äter tills pengarna till kattmat tagit slut. Vi vill att Åland ska leva, nu och i framtiden.

För många enskilda individer kommer närmaste tiden att vara tung. Eftersom vi har ett samhälle som ska stötta de som har det tungt kommer det påverka offentligt sektors fokus av ekonomiskt kapital och människors tid. Men än så länge är vi i grunden bra rustade, våra grundförutsättningar är goda. Trots att trygghet kan göra det svårt att ta stora risker när man inte vill förlora det man har så det finns en balans. En viss grundtrygghet kan ge mod att våga ta en risk. Coronavåren gav prov på en stor förmåga till anpassning och kreativa lösningar från privat näringsliv, offentlig sektor och personlig individnivå. När krisen och oron slår till blev viljan att ta risk och gå utanför sin komfortzon större då alternativ helt plötsligt var få. Entreprenörer ser brister som möjligheter och i vår värld idag finns många brister att skapa möjligheter av. En hel del av dem finns dessutom samlade bland färdplanerna till den åländska hållbarhetsagendan. Tänk om vi kan låta denna kris vara den omskakning av vår grundtrygghet som behövs för att våga ta risker, för att våga vara så entreprenöriella som vår självbild säger och därigenom skapa ett långsiktigt grundläggande hållbart Åland? ✕

”

Risk kan upplevas större om det finns en befintlig trygghet att förlora.

Under rådande omständigheter – nu och i framtiden

Marcus Koskinen-Hagman & Petra Granholm

Det är en hisnande insikt att vi behöver återuppfinna världen. De system som levererat för oss i västvärlden, under en ur vår synvinkel sett lång tid, behöver nu stöpas om för att möta förändrade behov – ofta sådana behov som uppstår ur problem som är de gamla systemens baksmälla. Genom coronapandemin har vi sent omsider fått förstå hur nära sammanlänkat allting är på jorden. Skövlar vi naturliga habitat för andra varelser, minimerar deras livsutrymme, då behöver virus som haft naturliga värdar i de skövlade habitaten söka sig nya. Och dessa nya värdar, det är vi, som genom vårt mobila leverne ser till att virus kan växa sig till pandemier. Det här är ett av tecknen på att de planetära gränserna överskrids. Forskarna beskriver de planetära gränserna som det säkra manöverutrymmet för mänskligheten.[1] Coronapandemin visar för många av oss att vårt sammanhang, på gott och ont, är naturen och gemenskapen: parallellt med uppmaningen om att ”tvätta händerna” har understrykandet om att ”vi måste genom detta *tillsammans*” blivit pandemins mantra.

Om vi håller med om det normativa antagandet att naturen och gemenskapen utgör vårt mänskliga sammanhang, hur kan vi då konkretisera och i nästa steg tillfredsställa de behov som uppstår ur ett sådant sammanhang? Eftersom vi som skribenter inte är beslutsfattare, utan snarare ägnar oss åt vision och filosofi, gör vi inga anspråk på

1 Termen ”de planetära gränserna” myntades 2009 vid Stockholm Resilience Centre av en forskargrupp under ledning av Johan Rockström. Sedan dess har de genom ett flertal vetenskapliga artiklar blivit ett mått på den globala hållbarhetsutmaningen.

att leverera en lista på åtgärder – det är andra personers uppgift. Inte heller tror vi att Åland kan agera ensamt för att rädda världen, eller uppfinna nya politiska, juridiska och ekonomiska system – lika lite som en ensam aktivist kan mobilisera opinion (Greta-effekten visar dock att ”påverka lite” inte betyder ”obefintligt”). Snarare är det så, att vi vill peka på några grundläggande aspekter som vi tror behöver finnas på plats när vi möter våra aktuella utmaningar:

1. Kunskap om tingens ordning. Hur hamnade vi här? Hur ser vår historia ut? Hur är världen uppbyggd? Vilken är vår plats i historien, i naturen och i världen? Varifrån får vi kunskap?
2. Kontakt. Kontakt med vårt inre, våra känslor och behov, kontakt med varandra och andra levande varelser.

Kunskap om tingens ordning

För att undvika stuprörstänkande och finna de verkligt långsiktiga lösningarna behövs kunskap från olika sektorer. Om kunskapshubbarna får mötas och korsbefrukta varandra kan vi få det helikopterperspektiv vi behöver.

Coronakrisen har tagit fler människor ut i naturen, det syns bl.a. i våra naturreservat och hemester-trenden denna sommar. Det finns ett sug efter att kultivera vår relation till naturen. Nu om någonsin är det dags att sluta se människan och naturen som separata delar, det är dags att lämna berättelsen om alltings separation och människan som skapelsens krona som härskat de senaste århundradena. Covid-19 har visat oss hur allting är sammankopplat och vi behöver agera därefter. Det behöver genomsyra alla våra livssteg, från födsel, barnomsorg och uppåt.

En väckarklocka har ringt också på Åland, i och med torkan 2018, i och med Alfrida och nu pandemin. Väckarklockan har gett oss lite tid att förbereda oss, att ställa om livet och samhället till det bärkraftiga och resilienta samhälle som inte fallerar i krisen. Vi ser nu världen över att de samhällen som klarar krisen bäst är de som redan har de någorlunda hållbara systemen på plats – dvs transparens i beslutsfattande, beredskapslager, bostäder åt alla och hälsovårdssystem. Vi ser också vikten av ett gott, flexibelt och lyssnande ledarskap. I de länder som viruset härjar som värst har egocentriska ledare vägrat att lyssna på experterna, t.o.m. vägrat att uppvisa statistik över virusets spridning. Vi inbjuds att förstå varför kunskapsutveckling om alla dessa aspekter behövs också på Åland, och varför olika discipliner bör mötas, inte minst i ett litet samhälle som Åland. Om vi genom naturvetenskaperna förstår krisens ursprung och genom tekniken förstår hur lösningarna ska produceras, så bidrar samhällsvetenskaperna med hur vi ska fatta våra beslut och fördela våra resurser för att uppnå bästa möjliga resultat.

”

De system som levererat för oss i västvärlden, under en ur vår synvinkel sett lång tid, behöver nu stöpas om för att möta förändrade behov.

Kunskapens byggstenar, information och känslor, befinner sig på en marknad. Valutan på denna marknad är vår uppmärksamhet. Sociala medier och sökmotorer är genom sina algoritmer förstås kraftfulla exempel på tekniker som förstärker detta. Denna intensifierade marknad av information och känslor är en konsekvens av en längre trend av konkurrenstänkande i samhället men har intensifierats tack vare, eller p.g.a., internet.

Vi behöver därför få hjälp att värdera utsagor som görs: Vilka är rimliga och vilka är mindre rimliga att lita på? Teknikutvecklingen har gjort att vi befinner oss i en helt ny informationssituation. Idag är antalet källor i stort sett obegränsat. Valet mellan källorna faller på individen. Alla måste välja vem de ska lita på. Det är svårt, även om man försöker göra det på ett aktivt sätt. Vi har en benägenhet att falla för bekräftelse-bias, d.v.s. att låta våra känslor styra vilka källor vi anser trovärdiga. Förmågan att kunna värdera påståenden och källor i förhållande till varandra är något alla ställs inför dagligen.

Vi bedömer vanligtvis ett påstående utifrån två olika grunder. Antingen är man tillräckligt påläst i ämnet för att själv ha tillräckligt mycket kunskap för att avgöra om påståendet stämmer eller så har man det inte. Antalet ämnesområden där den enskilda människan har den typen av fackkunskaper är få. Vi ställs dagligen inför ämnesområden vi behöver förhålla oss till. Vi behöver därför inte bara vara källkritiska utan även förstå oss på källtillit. Behovet av källtillit är inte bara ett resultat av ett allt större informationsutbud. En annan viktig faktor är medvetna desinformationskampanjer som riktar sig mot traditionella källor, såsom forskningsinstitutioner och de traditionella medierna. Källtillit tar sin utgångspunkt i processerna för hur ny kunskap skapas eller sprids vidare. Den vetenskapliga metoden, där forskare granskar varandras resultat är ett exempel på det. Kravet på att forskningsresultat ska kunna upprepas, replikeras, är ett annat. Källtillit handlar om att ha en befogad tillit till att det man läser i vissa källor rimligtvis är sant.

Lokal kunskapsproduktion behövs för att möta de särskilda behov ett autonomt ösamhälle som Åland har, lärda från alla discipliner behövs för att översätta lokal och internationell vetenskap till handling och bidra med internationella nätverk för att inte uppfinna hjulet på nytt. Flera kunskapsaktörer på Åland har redan tagit de första stegen till Ålands hållbara kunskapsutveckling.

Kunskap om tingens ordning i denna värld av ekosystem, människans försvinnande lilla del av universums 13,8 miljarder och jordens 4,7 miljarder långa historia, behövs i alla åldrar. Genom kunskap kan vi se vilka sår tron på oändliga resurser river i vår livsväv. Det ger oss insikt om att alla steg vi tar påverkar andra levande varelser.

Kontakt

Parallellt med den intellektuella kunskapen om hur vi tagit oss in i krisen, eller hur vi ska förbereda oss ur materiellt hänseende, behövs också den inre beredskapen för hur vi möter den globala hållbarhetskrisen. Vi ser den globala hållbarhetskrisen spela ut sig i allt från väpnade konflikter världen över till det ökande psykiska illamåendet hos våra unga. Vi är mitt uppe i den. I takt med att vårt samhälle blir alltmer sekulariserat får vi höra att köpcentra blir våra nya tempel, att konsumismen är vår religion. Den inre beredskapen, den psykiska resiliensen att möta vardagen även utan en akut kris som pandemin, kan stärkas. Den behöver inte bygga på ett religiöst budskap, men det är ett nytt kärleksbudskap om vad det innebär att blomstra. Som människor har vi förmågan att tänka med vårt intellekt, känna med våra sinnen. Tanken och känslan kan vara nycklar till det som finns bortom intellektet – vår sanna natur. Vi kan besitta förmågan att möta svårigheter i den materiella världen utan att resignera, t.o.m. genom att blomstra. Ett sekulariserat samhälle är fokuserat på intellektet och materien, vilket är bra, men samtidigt förloras fokus från de existentiella behoven. Denna förmåga att hantera det svåra besitter vi alla mer eller mindre, men många av oss har glömt och gömt den bakom fasader och murar av tankekraft och känslor som vi identifierar oss med.

Psykologisk resiliens är en individs förmåga att hantera stress, motgångar och trauma. Resiliens uppfattas ofta som en process, och inte en konstant egenskap hos en individ.

En övervägande del av nutida forskning visar att en individs förmåga till resiliens beror på dennes möjlighet att interagera med sin omgivning och därigenom ta del

av sådant som främjar välbefinnandet, eller som skyddar mot en överväldigande påverkan från riskfaktorer. Det kan handla om individuella copingstrategier, stöd från familj och släkt, stöd från skolan eller arbetsplatsen och stöd från ett samhälle som för en socialpolitik vilken ökar möjligheten att resiliens ska uppstå. Resiliens i denna mening uppstår när det finns en kumulativ effekt från olika skyddande faktorer. Dessa faktorer spelar en allt viktigare roll ju större individens utsatthet för upprepade riskfaktorer är.

Forskarna träter sinsemellan över hur stor andel av motståndskraften som är genetisk. Människor verkar skilja sig åt avseende medfödd förmåga att hantera livets påfrestningar. Men klart är att resiliens också kan framodlas medvetet. Det är möjligt att stärka sitt inre jag och sin tro på sig själv, att omdefiniera sig själv som en kapabel och kompetent person som klarar motgångar. Det är möjligt att stärka sitt psyke. Det är möjligt att utveckla en ökad tillit till livet. Det är möjligt att alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar.

Att uppleva svårmod och svackor är mänskligt, inte minst vid åtanken av en till synes hopplös framtid. Inget vi gör är tillräckligt, vare sig för att godkänna oss själva eller för att bidra till lösningen på den globala hållbarhetskrisen. Men bearbetningen av en sådan svårmodssvacka kan vara början till det andliga ledarskapet, det som bär oss genom livet. För att framgångsrikt bearbeta det kan det behövas samtal och goda exempel på vad ett andligt ledarskap innebär. Kyrkan, templet eller moskén kan vara sådana platser, men det är ingen garanti för den enskilda människan, eller ens kollektivet, att det andliga ledarskapet utvecklas just där. Naturen som vårt sammanhang är likaså en plats där detta ledarskap inom oss kan uppstå, eftersom det är där vi finner vårt naturliga utrymme. Naturkontakten, läsning av andliga och filosofiska skrifter, enskild meditation eller goda samtal kan vara nycklar som låser upp individens förmåga att leda sig själv. Det går att lära ut, men bara om individen är villig och redo att uppleva det – se bortom tanke och känsla, ta ett steg tillbaka och betrakta tanken, betrakta känslan och välja att lyssna eller förkasta. Känslorna är signaler om vilka av våra livsviktiga behov som behöver tillfredsställelse – värme, mat, närhet, förståelse etc.

Som kollektiv kan vi öva tillsammans på självreflektion. De mötesplatser, fysiska eller digitala, som skapas under och efter pandemin kan möjliggöra för människor att ägna tid åt goda samtal som banar väg för den kollektiva andliga och psykologiska resiliensen. Goda samtal kan föras bland vänner, men också i mera formella konstellationer såsom olika typer av samtalsdemokrati eller medborgarpaneler, delvis därför att det i sig är en del av visionen för det hållbara samhälle vi strävar efter – där alla medborgare känner att de kan, om de vill, ha inflytande på beslut som påverkar deras egna liv. I Sydtyrolen testade man samtalsdemokrati genom en autonomikonvention inför sin självstyrelselagsrevision 2018.[2] Flera inhemska och internationella initiativ har redan hunnit ställa sig frågan, individuellt och kollektivt, om vad man egentligen har saknat under coronakrisen, vad man inte har saknat, och vad man kan göra för att bevara det goda och lämna det mindre goda bakom oss.[3] Låt oss superladda den åländska demokratin genom goda samtal! Bärkraftprocessen är redan ett försiktigt åländskt exempel på samtalsdemokrati med potential.

> ”
>
> Nu om någonsin är det dags att sluta se människan och naturen som separata delar.

Till slut

Framtiden kan ingen av oss säkert förutspå, men några av oss kan åtminstone spekulera om den – krisen kommer, i olika former, och normaliteten måste vara att rida ut stormarna.

Genom Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda och nätverket bärkraft.ax har vi redan lagt strukturerna för återhämtningsarbetet. I mångt och mycket handlar lösningarna om att förädla en redan framtagen produkt. Som ledstjärna fungerar visionen om att alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar. Tricket är att leva varje ögonblick som om visionen vore sann här och nu. Kan jag blomstra i detta ögonblick? Om jag kan det, bidrar jag automatiskt till att också andra blomstrar. ✖

2 Se Röggla, Marc “Consensus Impossible? South Tyrol’s Autonomy Convention and the issue of Self-determination”, Journal of Autonomy and Security Studies, vol.3, issue 2, 2019.

3 Se jubileumsfonden Sitras Dialogpaus: Livet i Finland under undantagsperioden, https://www.dialogpaus.fi/evenemang/, och den franske tänkaren Bruno Latours initiativ ”Where to land after teh pandemic?”, https://ouatterrir.medialab.sciences-po.fr/#/.

Solidaritet ger oss bärkraft genom kriser

Martha Hannus & Roger Nordlund

Arbetet med att göra Åland till ett bärkraftigt och långsiktigt hållbart samhälle är ett stort och krävande arbete, som för att lyckas kräver bredast möjliga uppslutning i samhället. Ett mycket bra grundarbete har gjorts i och med att hållbarhetsagendan med de 7 strategiska målen tagits fram och kompletterats med färdplaner som innehåller ett stort antal konkreta förslag. Arbetet med att implementera och förverkliga en del av förslagen var redan igång när världen – och Åland under vintern 2020 drabbades av en pandemi, benämnd covid-19.

Medan år 2019 inleddes med en storm, vars efterverkningar ålänningarna fortfarande kämpar med, blev ett virus det som vände upp och ner på vår tillvaro 2020. Covid-19 har på några månader spridit sig runt hela världen och förändrat levnads- och verksamhetsförutsättningarna för befolkningen både globalt och lokalt. En stor rädsla har spridit sig eftersom viruset i vissa fall kan vara dödligt och det ännu inte finns något verksamt och av myndigheter godkänt vaccin som kan hindra dess spridning.

> ”Under några veckors tid förvandlades hela världen från öppen och tillgänglig till sluten.

Reaktionerna från världens länder har lett till snabbt agerande i en skala vi aldrig tidigare har sett. När pandemin var ett faktum, och när allvaret började gå upp för myndigheter och beslutsfattare världen över hur farligt viruset är och man såg hur snabbt det spred sig var den första åtgärden att minska resandet. Varje land tänkte först och främst på det egna landets invånare genom att stänga gränserna och enbart tillåta absolut nödvändiga resor. Under några veckors tid förvandlades hela världen från öppen och tillgänglig till sluten. Flygplatser och offentliga platser stod tomma och öde och kollektivtrafiken stod stilla. Samtidigt som gränserna stängdes så minimerades också rörelsefriheten. Skolor och arbetsplatser stängdes

och i stället genomfördes distansundervisning och distansarbete. Eftersom smittan huvudsakligen sprids genom mänsklig kontakt så förbjöds offentliga folksamlingar och människorna uppmanades att minimera kontakten med andra personer. Alla länder och beslutsfattare sade att man sätter människornas liv och hälsa först. Ekonomin fick en underordnad betydelse. USA drog sig ur WHO och EU misslyckades med att enas om ett ett gemensamt förhållningssätt inom sina medlemsländer. Till och med de nordiska länderna valde inledningsvis helt olika strategier för att möta och minska virusets spridning.

Coronakrisen har haft omfattande konsekvenser för människor och ekonomier. Viruset har förorsakat ett mycket stort mänskligt lidande över hela världen. Antalet smittade är stort och spridningen fortsätter i skrivande stund i ökande takt runt om i hela världen. Antalet döda ökar varje dag. Den mänskliga katastrofen går ännu inte att överblicka. Alla länders ekonomier påverkas negativt av pandemin, med arbetslöshet och därpå följande sociala utmaningar. För Ålands del är det Finlands beslut att stänga gränsen till Sverige som har fått de största konsekvenserna. I och med att Ålands ekonomi i så hög grad är beroende av öppna gränser och fri rörlighet är det åländska samhället ur ekonomisk synpunkt mycket hårt drabbat. Vi har, med gemensamma krafter och stöd av rekommendationer och riktlinjer, lyckats hålla stånd mot spridningen av covid-19 på Åland, åtminstone tillfälligt. Men Åland är på väg in i en ekonomisk kris, med ett relativt arbetslöshetstal på 11,1 % per den 15 augusti och en ungdomsarbetslöshet på 17,5 %. Isolering, oviss framtid och permitteringar har också tärt på oss, med trötthet och psykisk ohälsa som följd.

”

Medan år 2019 inleddes med en storm, vars efterverkningar ålänningarna fortfarande kämpar med, blev ett virus det som vände upp och ner på vår tillvaro 2020.

Samtidigt som vi försöker navigera i en hälsokris och en ekonomisk kris pågår klimatkrisen runtom oss. Vi kommer att behöva vänja oss vid att hantera torka, som sommaren 2018, och fler stormar. Mycket arbete ska till för att Östersjön som omger oss ska bli ett välmående hav igen, och med stigande temperaturnivåer kommer nya utmaningar för den biologiska mångfalden och artrikedomen. Naturen har ett värde i sig själv, men bidrar också till vårt samhälle och vårt ekonomiska välstånd. Vi måste ställa om för att tackla klimatkrisen – även den kommer annars att ha förödande ekonomiska konsekvenser. I en ekonomiskt tuff tid måste vi fortsätta hålla fokus på klimatomställningen och de mål vi har lovat oss själva och framtida generationer att nå. Det kräver modiga och långsiktiga beslut av politiker, näringsliv och civilsamhälle. En proaktiv klimatpolitik kostar en tiondels procent av den årliga tillväxten.[1] Kostnaderna för en sådan politik är små jämfört med de framtida tillväxtmöjligheter och den minimering av risker den innebär. I kombination med en strategi för social inkludering och meningsfullt arbete för alla, som baserar sig på Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda och är trogen de mål som ställts upp för Åland 2030, kan vi hantera coronakrisen på kortare sikt och klimatkrisen på längre sikt.

Vi vet vad som behöver göras – nu behövs mod och resurser för att faktiskt göra det. Var och en behövs, och vi behöver våga lyfta blicken från det som ligger närmast oss själva, se helheten och hur vi kan bidra till den. Det kommer att kännas tungt, obekvämt och motigt, och vi kommer att möta motgångar. En komplex värld går inte att förutse och detaljstyra, och oväntade överraskningar, både positiva och negativa, kommer att möta oss. Komplexiteten är ett faktum som vi måste acceptera. För att klara kommande kriser både som samhälle och som enskilda individer måste vi stärka de förmågor som ger oss möjlighet att hantera osäkerhet och komplexitet. Vi behöver alla vara delaktiga i ett resilient system, ett samhälle som kan hantera förändring utan att förlora sina kärnvärden.

Vad är då kärnan i vår resiliens, i vår motståndskraft mot motgångar och vår förmåga att hitta lösningar i en föränderlig värld? Vi måste göra upp med myten om att ensam är stark och att vi klarar oss bäst på egen hand. Vi är kopplade till varandra genom komplexa ekonomiska och sociala system. När ett helt ekonomiskt system stannar upp, som under coronavåren, räcker inga pengar i världen till för att hålla igång det - vi måste också förlita oss på varandra för att hitta nya lösningar. Vår välfärd bygger inte bara på att var och en ska klara sig själv. Därför måste krisens lösningar bygga på ett solidariskt förhållningssätt, både mellan människor och mellan stater och regioner. I den första fasen av covid-19-åtgärder fanns inte mycket solidaritetstänkande – varken om man ser det globalt, på EU-nivå eller nordisk nivå. Varje land tänkte först på sina egna medborgare och sin egen situation. Rädsla har i mycket och mångt styrt beteendet och besluten - både på nationell nivå och på individnivå. Vi lever fortfarande med olika regler och förhållningssätt i världen, mycket beroende på att smittspridningen också varierar mellan världsdelar, länder och inom länder. Enskilda människor förhåller sig på olika sätt till de rekommendationer som finns för hur man bäst minimerar smittrisk – inte alltid för andra människors bästa och med riskgrupper i åtanke.

Ljuset i mörkret är att bara den första chocken fått lägga sig framgår det alltmer tydligt för beslutsfattare att det krävs samarbete och gemensamma insatser för att stoppa pandemin och för att hantera de negativa ekonomiska konsekvenserna den orsakar. De hårdast drabbade områdena får medicinsk hjälp från andra länder, gemensamma resurser allokeras för forskningen i syfte att ta fram ett effektivt vaccin så fort som möjligt och gemensamma ekonomiska stödprogram skapas för att hjälpa de hårdast drabbade länderna och regionerna. Även lokalt finns det ljuspunkter. Precis som det akuta hjälparbetet och efterarbetet efter Alfrida visade på ålänningarnas kapacitet att lösa problem tillsammans och ställa upp för varandra så har coronakrisen visat på en vilja att acceptera restriktioner för andra människors bästa. Vi har sett en förmåga att ta fram kreativa lösningar för såväl kulturevenemang som hemkörning av mat. Vi har också sett en oanad nyväckt uppskattning för naturen runt oss, både bland ålänningar och inhemska turister. Ännu har vi inte sett hela vidden av coronakrisen, och det krävs uthållighet och innovation för att klara den andra våg som med säkerhet kommer att komma.

1 ÅSUB Rapport 2019:10. Tillväxtstudie 2019. Ålands framtida möjligheter och utmaningar i ljuset av megatrender.

”

Vi vet vad som behöver göras – nu behövs mod och resurser för att faktiskt göra det. Var och en behövs, och vi behöver våga lyfta blicken från det som ligger närmast oss själva, se helheten och hur vi kan bidra till den.

Vår färjenäring och turismen har drabbats mycket hårt. Åland har nu den största arbetslösheten på många årtionden. Våra välfärdssystem i kombination med en relativt god samhällsekonomi har inledningsvis dämpat konsekvenserna för företag och individer. De närmaste åren kommer att visa om Åland är ett solidariskt samhälle, också när ekonomin krymper. Det är lätt att fördela överflöd men svårt att fördela knapphet. Solidaritet kräver mod – mod att våga lita på att var och en ställer upp för vårt gemensamma goda, och bidrar med det den kan bidra med. En konstruktiv solidaritet som aktivt bygger upp och stärker samhället uppstår när var och en kan bidra med olika resurser och kompetenser efter förmåga. Därigenom skapas något som kan växa och förbättra för alla. På Åland har vi en historia av partsrederier, där var och en kunde bidra, om inte med pengar så med arbetskraft, och på så sätt fick en del av vinsten från det gemensamma resultatet. Vare sig vi vill det eller inte är vår välfärd beroende av att det går bra även för våra grannar, vårt lokalsamhälle, våra näringar och miljön runt oss. Vi måste omfamna insikten att hur det går för var och en av oss beror på hur det går för dem runtom oss. Genom att bygga starka lokala nätverk och gemenskaper som skapar tillit och genom att agera solidarisk kan vi bygga ett system som både kan påverka framtiden och tackla kommande kriser. Allt fler inser att man genom att hjälpa varandra så hjälper man sig själv.

Utvecklings och hållbarhetsagendan är ett konstruktivt hjälpmedel när det gäller att forma det framtida åländska samhället. Vi måste samla mod och våga följa den väg vi har slagit in på. För det är utan tvekan så att Åland står inför stora utmaningar och därmed också behöver genomgå stora förändringar för att kunna leva upp till visionen ”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar”. Utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland ger oss en vision och mål att sträva mot, men det är färdplanerna som visar hur vi ska ta oss dit. För att förverkliga de insatser som krävs behövs tuffa beslut och resurser, både ekonomiska och mänskliga. Men genomförandet i sig kan också bli en väg mot större delaktighet. Det är inte bara offentliga institutioner, näringslivet och föreningar som har en roll att spela – alla har en möjlighet att läsa på och engagera sig på det sätt som passar en bäst.

Vi behöver ta vara på kompetensen och kapaciteten hos var och en som vill verka och leva i det åländska samhället. Att vara en del i ett samhälle handlar om att bidra med det man kan och göra en insats efter förmåga, men det kräver också att ens bidrag tas emot, att man blir insläppt och ges plats. På så sätt får alla ett delägarskap i vårt gemensamma goda. Att veta att man lever i ett system där allas resurser tas tillvara kan minska misstänksamhet och misstro mot dem som av olika orsaker, tillfälligt eller permanent, är beroende av stöd från andra. Ökande ekonomiska klyftor, polarisering såväl som rasism och andra former av diskriminering utgör hinder för ett socialt hållbart samhälle. Dessa hinder kräver solidaritet och tillit för att kunna tacklas. Men det krävs också konkreta åtgärder. För att alla ska ges plats krävs ett proaktivt arbete mot diskriminering och aktiva åtgärder för att inkludera alla oavsett funktionsförmåga. De som redan har haft det tufft på arbetsmarknaden kommer att ha det ännu svårare på grund av den ökande arbetslösheten. För innovation och kunskapsutveckling krävs att Åland är en attraktiv plats att bo och verka på även för den som inte vuxit upp här.

Vi ska inte tillbaka till det som varit, utan vi ska till något nytt och bättre. Digitalisering ger nya möjligheter för distansarbete med goda effekter för miljön och möjlighet för fler att delta i arbetslivet. Utvecklingen som krävs på energiområdet kan ge nya möjligheter till jobb – där finns redan en kompetens att bygga vidare på i form av vindkraften och Flexens.

Färdplanerna innehåller förslag på hur vi kan stärka flexibiliteten på arbetsmarknaden. Genom en utvecklad vuxenutbildning och yrkesanpassad språkundervisning skulle möjligheterna att byta jobb förbättras. Genom validering av tidigare kompetenser underlättas flyttning mellan jobb och vägen in på arbetsmarknaden för en inflyttad person förkortas. Det finns också förslag som kan möjliggöra för fler att arbeta. Att dela på jobb kan i framtiden vara en lösning som både ger fler möjlighet att arbeta och större möjligheter till ett kvalitativt liv utanför arbetet. Möjligheten att arbeta oavsett funktionsförmåga kan stärkas genom flexibilitet i socialförsäkringssystemet, vilket bör utredas vidare, och genom en öppen attityd hos arbetsgivare.

Hur lockar vi den kompetens som behövs för

”

När ett helt ekonomiskt system stannar upp, som under coronavåren, räcker inga pengar i världen till för att hålla igång det - vi måste också förlita oss på varandra för att hitta nya lösningar.

innovation och utveckling – vad kan göra Åland attraktivare som en plats att bo och leva på? Coronakrisen har visat på potentialen i distansundervisning och distansarbete. Här finns goda möjligheter för ålänningar att ta till sig ny kunskap och fortbilda sig, men också att arbeta på distans mer permanent. Vissa av åtgärderna i färdplanerna kan ytterligare stärkas med denna nya insikt i beaktande. Distansundervisning och distansarbete kan möjliggöra både en levande skärgård och ett inflöde av välbehövd kompetens inom nyckelområden. Att kunna jobba på distans mot företag och organisationer utanför Åland skulle kunna vara ett sätt att utveckla sin kompetens och ta nästa karriärsteg utan att behöva flytta från Åland. Åland behöver också vara ett samhälle med en stabil och trygg social sektor, som erbjuder god vård och omsorg, inte minst för barnfamiljer. Färdplanerna innehåller intressanta förslag kring hur jämställdheten skulle kunna stärkas genom lika lön, jämställd föräldraledighet och inkomstutjämningssystem mellan vårdnadshavare, vilket skulle kunna göra Åland än mer attraktivt för just barnfamiljer.

Åland måste vara ett samhälle där alla kan känna sig välkomna och trygga, oavsett ursprung, sexuell läggning eller språk. Diskrimineringsombudsmannen har beställt en rapport om diskriminering på Åland 2020, som kommer att ge ny kunskap om hur diskrimineringen ser ut på Åland idag, och vilka konsekvenser den har. Rapporten kan ge nya förslag som för oss närmare målet om ett samhälle där alla är inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet. I september 2020 kommer Ålands handikappförbund att presentera en undersökning om livssituationen för personer med funktionsnedsättning på Åland – en rapport som kan bli ett bidrag till den parallellrapport som Finland i slutet av året skickar till FN-kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

För att alla ska känna tillit och delaktighet, och för att kunna agera solidariskt med varandra, krävs att medborgarna upplever en verklig möjlighet att påverka samhällsutvecklingen. I färdplanen för mål 2, alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktig i samhället, föreslås en demokratiutredning. Utredningen ska ge förslag på hur det demokratiska samtalet kan stärkas och involvera fler i en tid av polarisering och sociala mediebubblor. Genom att fler förstår och tar del i samhällsbygget ökar också förståelsen för hur våra gemensamma resurser används och fördelas. Trovärdig information och kunskapsproduktion i samspel med kritisk granskning och transparens är avgörande för att bygga tillit och förtroende för beslutsprocesser.

Det saknas alltså varken tydliga mål eller förslag på hur målen ska nås – nu krävs handling, mod och engagemang för att implementera de lösningar som hjälper oss framåt. Ansvaret för samhällsutvecklingen vilar på oss alla – på kommuner, landskapsregering och lagting, det åländska näringslivet och våra föreningar – men också på var och en av oss. Med mod att fatta beslut och agera i solidaritet med varandra och med kommande generationer skapar vi bärkraft för att ta oss igenom denna, och kommande kriser, och bygga ett bättre och mer hållbart samhälle.

4.
Idéutveckling för att stärka Åland

I maj gav beslöt landskapsregeringen att tillsätta tre fristående arbetsgrupper med uppgift att beskriva vilka utmaningar gruppen utgående från sina perspektiv ser samt rekommendera åtgärder för att hantera dem på kort och lång sikt. Arbetsgrupperna representerades primärt av personer från näringsliv och lagting.

Samma månad beslöt tredje sektorns aktörer sig för att bidra med sitt kunnande och konkreta förslag för att stötta Ålands landskapsregering i det fortlöpande arbetet med omställningen till ett hållbart samhälle i ett förändrat läge. Sammanfattningar av den idéutveckling som många har bidragit till under våren och sommaren finns att ta del av i detta kapitel.

Idéutvecklingsgrupp A

Magnus Lundberg, Caroline Lepistö, Nils Lampi & Carita Weiss

Landskapet Åland mötte den nu pågående krisen från ett förhållandevis gott utgångsläge vad gäller levnadsstandard och sysselsättning. Dock har BNP-utvecklingen i förhållande till omgivningen inte varit tillfredsställande. Det är därför viktigt att åländska företag i återuppbyggnaden i coronakrisens spår har möjlighet till minst lika förmånliga stöd och arrangemang som i omgivningen. Gruppens fokus har med tanke på helhetssituationen inte varit enbart inriktat på pandemins följder utan på hur Åland kan utvecklas positivt på kort, medellång och lång sikt i övergången från pandemi till det nya normala. De förslag gruppen för fram avser att bygga vidare på de starka sidorna och eliminera befintliga hinder för utvecklingen och på så sätt öppna upp Åland.

Gruppen föreslår

- Satsa på utökat samarbetet västerut inom näringsliv, utbildning och riskkapitalförsörjning med fokus på Stockholm – Uppsalaområdet
- Se till att kommunikationerna fungerar så att pendlingsekonomin (såväl arbetspendling som fritidspendling) kan utvecklas positivt
- Satsa på att göra Åland och självstyrelsen mer känd i riket och intensifiera kontakterna till politiker, ministerietjänstemän och journalister för att åstadkomma goodwill
- Satsa mer medvetet och samordnat på turismen och fortsätt paketera aktiviteter som bygger på att besökarna får sina aktiviteter lättillgängligt serverade
- Profilera Åland utgående från vatten och sök i det samarbete med andra aktörer
- Satsa på återkommande evenemang
- Ta vara på tillfällen då Åland får positivt publicitet, typ kring Michael Björklund
- Se till att eliminera kommunstrukturen som broms för utvecklingen på Åland. De centrala delarna av Jomala och Mariehamn måste få förutsättningar att fungera som en ekonomisk centralort
- Utred och ta snabbt fram konkreta förslag till hur skattegränsen ska hanteras i framtiden och gör politiska ansträngningar för att genomföra dem
- Lätta på näringsrättsoch jordförvärvsreglerna, särskilt regeln om styrelsens sammansättning i aktiebolag är hämmande för utvecklingen
- Skapa politisk konsensus kring utvecklingen av skärgårdstrafiken, det fungerar inte att byta inriktning vart fjärde år
- Se till att riskkapitalförsörjningen fungerar och att nya företag får stöd och hjälp i etableringsfasen
- Ge Högskolan på Åland bättre verksamhetsförutsättningar, utveckla samarbetet med andra högskolor och universitet samt koncentrera verksamheten till områden där det finns förutsättningar att upprätthålla en konkurrenskraftig och hög nivå
- Marknadsför Åland som pilot/demoområde
- Använd landskapets resurser effektivt.

Gruppens konklusioner

Åland bör öppna upp sig som samhälle. De nuvarande bestämmelser om näringsrätt, hembygdsrätt och jordförvärvslagar är idag hämmande för utveckling på Åland och

måste därför reformeras. Detta skulle få en signifikant positiv inverkan på företagsetableringar, besöksnäring och pendlarekonomi.

Skatteundantaget är en av grundpelarna för näringslivet. Det ger förutsättningar för transporter, sjöfart, besöksnäring och i förlängningen är undantaget ett villkor för att kunna upprätthålla hög sysselsättning på Åland. De negativa biverkningarna för främst momshantering för småföretag och e-handel går att lösa och måste därför prioriteras politiskt och resursmässigt.

Åland bör profilera sig inom miljö och rent vatten och satsa på återkommande evenemang. För Åland som turistdestination ska det fortsättningsvis läggas vikt vid att främja kvalitet, småskalighet samt paketering och syftet och uppdraget för Visit Åland som marknadsföringsorganisation bör utvecklas.

Genom den geografiska positionen och lagstiftningsbehörigheten finns det möjligheter att använda Åland för pilotanläggningar och försöksverksamhet.

Högskolan på Åland har idag inte förutsättningar att upprätthålla den standard som behövs för spetskompetens och kvalitet i utbildning. En satsning på vård och IT är önskvärt och de klassiska sjöfartsutbildningarna måste ses över. Det är viktigt att reformera tjänstekollektivavtalet för att få dynamik i systemet.

Åland saknar idag innovationskapital och bör omgående inrätta sådant för att stimulera entreprenörskap och företagsetableringar genom en omstart av Ålands Utvecklings Ab.

Det finns ett tydligt behov av åtgärder för att eliminera de negativa effekter som kommungränsen mellan Jomala och Mariehamn ger upphov till.

Landskapets resurser är begränsade samtidigt som många områden pockar på satsningar för att främja landskapets utveckling. Landskapsregeringen måste därför i budgetförslaget för år 2021 granska alla budgetutgifter och dels föreslå omfattande besparingar som kan verkställas omgående dels initiera ett långsiktigt sparprogram för åtgärder som till följd av behov av lagändringar mm kräver längre framförhållning.

Gruppen är medveten om att många av de förslag den för fram är långsiktiga och vill därför avslutningsvis särskilt lyfta fram tre betydelsefulla åtgärder som bör vidtas omgående

- Mildra kravet på styrelsens sammansättning för erhållande av näringsrätt
- Se till att riskkapitalförsörjningen är ändamålsenligt organiserad och fungerar
- Sätt resurser på att ta fram ett konkret förslag för smidigast möjliga skattegränsformaliteter.

Ta del av rapporten i helhet på:
https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/article/ideutvecklingsgrupp_a.pdf

Idéutvecklingsgrupp B

Ingrid Zetterman, Wille Valve, Jesper Josefsson, Liz Mattsson, Simon Påvals, Jessy Eckerman, Simon Holmström & Christian Wikström

Gruppen har under sitt arbete haft ett tillåtande arbetssätt och varit mycket restriktiva med att stryka idéer. Det innebär att gruppen enhälligt står bakom rapporten som helhet men att rapporten också innehåller åtgärder som inte har en majoritet bakom sig. Arbetslaget har vidare valt att lista idéer som Åland med fördel kunde vidareutveckla alternativt kunde förtjäna större satsningar.

Givet den situation som Åland befinner sig i har gruppen särskilt fokuserat på mål 1, 5 och 7 med nyckelorden som anges nedan.

- Mål 1 - sysselsättning, humankapitalet, ett samlat Åland och demokrati samt tillit.
- Mål 5 - lönsamhet, Ålandsbilden, sjöfarten, inflyttning och hållbar turism.
- Mål 7 - digitalisering (AI, robotisering), gröna investeringar och försörjningen.

Bland de idéer som föreslås lyfts några axplock fram nedan:

- Ett ramverk för digital transformering bör arbetas fram. Ramverket bör ange tydliga riktlinjer och målsättningar i syfte att processförenkla och skapa bättre brukarnöjdhet/nytta. Exempelvis måste antalet system som ska uppdateras och antalet manuella steg minskas i syfte att minska felhantering och skapa större effektivitet.
- Öppen API (applikationsprogrammeringsgränssnitt) och öppna data bör användas så långt som möjligt av samhället så att alla aktörer enkelt kan skapa programvara som skapar mervärde. Det offentligas trafikdata bör vara lättillgänglig för alla genom t.ex. öppna API:er.
- Åland kunde nischas för olika former av ”nördturism”. Åland kunde profilera sig som en ort för t.ex. Comicon, elbilsrace m.m. Åland kunde inrätta områden och stränder för naturism (nudism).
- En influencergala kunde hållas i syfte att öka marknadsföringen av Åland på sociala medier.
- En studiestödsberättigad kurs som syftar till att utbilda personer inom handel och besöksnäring för att stärka företagens marknadsföring genom sociala kanaler bör införas.
- För att hinna med att genomföra ett regeringsprogram bör en femårig mandatperiod i lagtinget införas.
- Omfattande politiska frågor borde förankras inte bara hos de politiska parterna utan även i samhället i stort. Större infrastrukturella satsningar som överskrider mandatperiodens längd förankras med bredast möjliga parlamentariska bas samt medborgarna för att skapa långsiktighet inom den offentliga planeringen av infrastruktur på Åland.
- Åland bör få igång s.k. ’Grön rehab’ som kan skrivas på remiss mot t.ex. stress och utmattningsproblem. Grön rehab har potential att fungera som en exporttjänst och passar väl in i det servicebetonade näringslivet som finns på Åland.
- Åland kunde utveckla mat- och hantverksmarknader som återkommer under flera tidpunkter i Mariehamn, t.ex. i samband med julen och under sommaren i kombination med dagskryssningar till Åland i samarbete med rederierna.
- Överväga reparationskuponger, liksom friskvårdskuponger, eller liknande ekonomiska incitament för år 2021 i syfte att gynna småföretag som t.ex. reparerar skor, kläder, cyklar och teknik.
- Marknadsföra Åland kraftigare som bostadsort. Ett sätt kan vara att marknadsföra sig som en distansarbetsort och rikta sig till de som vill flytta hit men ändå behålla sitt arbete i det land där de bor. Åland kunde göras mer attraktivt för inflyttning genom att Åland får en egen sida på InfoFinland.
- De spridda insatserna för integration bör organiseras om till ett integrationshus enligt modell från Helsingfors i enlighet med principen ”En dörr in”.

Ta del av rapporten i helhet på:
https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/article/ideutvecklingsgrupp_b.pdf

Idéutvecklingsgrupp C

Victoria Sundberg, Ronny Eriksson, Mikael Kraft & Jenny Björklund

Verksamheter och samhällen som inte utvecklas, blir underutvecklade och riskerar därefter att bli avvecklade. Nu är tiden att investera, bland annat i utbildning, infrastruktur och marknadsföring. Gruppens analys är att det åländska samhället nu behöver göra kraftfulla insatser inom följande fyra mål- och åtgärdsområden:

1. Åland ska ha fler besökare än Gotland
2. Åland ska ha 40 000 invånare år 2030
3. Åland ska ha en förvaltning som med moderna metoder leder ön till framgång[1]
4. Åland ska vara ett blomstrande handelscentrum

Gruppen bedömer att för att uppnå målområde 1 och 2 ovan är det en förutsättning att landskapsregeringen inom sig tillsätter en attraktionskraftsenhet med ansvar och resurser för att de båda målområdena implementeras, samordnas och uppnås.

Öppna gränser såväl väster- som österut är ett grundfundament för uppnåendet av målområde 1 och 2. Gruppen anser att landskapsregeringen aktivt bör verka för att självstyrelsen ska ges inflytande över gränsbeslut. I det följande beskrivs de fyra mål- och åtgärdsområdena. Förslag till prioriterade konkreta åtgärder för de fyra områdena finns beskrivna i den fullständiga versionen av rapporten.

1. Åland ska ha fler besökare än Gotland

Gruppen bedömer att i spåren av coronakrisen kommer intresset för hållbar närturism att explodera under 2021. Alla experter inom rese- och besöksnäringen som vidtalats samt trendspanings-forskare menar att närturismen kommer att explodera till 2021. Det är inte så många platser som har den möjligheten, Åland är en av dessa platser.

Åland som turistdestination har ett avgörande år 2021, det är otroligt viktigt att kickstarta turist-Åland inför 2021. Landskapsregeringen är huvudansvarig för att detta sker. Det är av största vikt att landskapsregeringen klart går ut med att en kickstart ska ske och konkret visar vad landskapsregeringen gör för att rusta inför sommaren 2021.

Vi behöver säkerställa att Åland är redo att locka och sedan välkomna den stora ström av närturister som väljer Åland som destination i sina semesterplaner. Vi är annorlunda och ses närmast exotiska, fast vi inte själva alltid har den insikten. Våga låna nu för att investera omedelbart.

2. Åland ska ha 40 000 invånare år 2030

Ett samhälle som många flyttar till blir per automatik ett samhälle i utveckling. Detta i motsats till ett underutvecklat samhälle som i förlängningen avvecklas. Den kraftigt ökande arbetslösheten, som är en följd av coronakrisen, ställer Åland i ett vägskäl. Gruppen bedömer att utan kraftfulla åtgärder är en befolkningsminskning ett sannolikt scenario. Samtidigt är Åland en plats som kan erbjuda ett både gott och stimulerande privat- och arbetsliv. En kombination som än fler kommer att efterfråga i spåren av coronakrisen. Därför ska vi satsa och öppna för fler invånare med start redan nu i höst.

3. Åland ska ha en offentlig förvaltning som med moderna metoder leder ön till framgång

Framgång för det åländska samhället och därmed landskapsregeringen är lika med uppnåendet av de sju strategiska utvecklingsmålen per år 2030. Coronakrisen och effekterna av klimatkrisen gör vägen till framgång än mer utmanande. Gruppen bedömer att samhällets ledarskap, i form av landskapsregeringen och dess förvaltning, är en avgörande faktor för framgång.

En risk och utmaning som gruppen väljer att lyfta är att landskapsregeringens beslutsprocesser ofta tar för lång tid och i dessa tider behövs snabbare beslut och mod att göra fel - men även metoder så att man ser om man fattat fel beslut tidigt. Vi kallar det fail-fast kultur.

4. Åland ska vara ett blomstrande handelscentrum

Företagande, handel och sjöfart har länge varit hörnpelare i det åländska samhället och är centrala beståndsdelar i ett framgångsrikt Åland. Idag är företagandet på Åland förenat med betydande krångel och friktion. Skattegränsen och näringsrätten bromsar en positiv framtida utveckling och gör Åland mindre attraktivt för företagsetablering. Gruppen anser att en skattegränskommission, med uppdrag att ta fram en lösning och förhandla fram nödvändiga avtal tillsätts av landskapsregeringen. Näringsrätten bör revideras, bland annat genom att kravet på 2/3 ålänningar i företagsstyrelser tas bort.

Ta del av rapporten i helhet på:
https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/article/ideutvecklingsgrupp_c.pdf

1 **Med framgång avses att de sju strategiska utvecklingsmålen per 2030 uppnås.**

”

Vi ställer inte in
vi ställer om

För ett bärkraftigt samhälle genom coronakrisen

Civilsamhällets förslag

Martha Hannus, Niclas Forsström & Petra Granholm

Vi ställer inte in vår verksamhet under kristid – men vi vill ställa om till ett samhälle där alla kan blomstra. För ett bärkraftigt samhälle också efter coronakrisen krävs fokus på Utvecklings- och hållbarhetsagendans mål just nu.

Tillsammans har vi som aktörer inom tredje sektorn en stor samlad kunskap. Genom praktisk erfarenhet ser vi både möjligheter och brister vad gäller handling samt fördelning av de samhälleliga resurserna. Vi vill därför samla kunnande och konkreta förslag som finns hos tredje sektorns aktörer för att stötta Ålands landskapsregering i det fortlöpande arbetet med omställningen till ett hållbart samhälle i detta förändrade läge. Det är nu viktigare än någonsin att vi håller fokus och att konkreta åtgärder vidtas för uppnående av målen i utvecklings- och hållbarhetsagendan. Vi har gemensamt åtagit oss att uppnå agendan – om vi håller oss till den är vi på god väg ur krisen och mot ett bärkraftigt samhälle.

Tredje sektorn står för en stor del av det praktiska sociala arbetet och sysselsättningsarbetet på Åland – det som stödjer människor till välmående och blomstring. Vi ser redan nu hur utmaningarna och belastningen på det sociala systemet ökar. Sociala insatser behöver samordnas för att ha individen i fokus. Nu behöver det sociala, och framför allt KST, garanteras resurser för att kunna arbeta långsiktigt och förebyggande. Barnperspektivet måste genomsyra besluten, och stöd till familjer garanteras. Nya förslag på lösningar för ökad sysselsättning finns i tredje sektorn – men resurser för handledning och stöd krävs för långsiktiga resultat.

Vi har under våren och sommaren sett naturens vikt för välmående och rekreation, då social distansering lett till ökad aktivitet i våra gemensamma naturskyddsområden. Att i enlighet med agendan öka andelen skyddad natur är till gagn både för ålänningar och besökare. Vi har förslag på hur fritidsaktiviteter och motion ska möjliggöras för alla även i ekonomiskt svåra tider.

Hållbar och lokal konsumtion är en av grundpelarna i utvecklings- och hållbarhetsagendan – både för miljö, människor och ekonomi. För att garantera att långsiktigt hållbara verksamheter överlever krisen bör eventuella stöd riktas till verksamheter som aktivt arbetar för att hålla sin påverkan inom ramarna för de fyra hållbarhetsprinciperna.

Med coronakrisen följer stora samhälleliga förändringar som kommer att behöva tacklas både akut och på lång sikt. Planer för hur näringslivet ska stimuleras finns, men det är viktigt att man funderar på hur tredje sektorn ska stödjas också i framtiden. Tredje sektorns utbud och tjänster kan i tid av ekonomisk kris och oroligheter komma att bli väldigt viktiga för många ålänningar. Beaktas tredje sektorns betydande roll kan vi nå en situation där behovet och efterfrågan går hand i hand med vad våra resurser tillåter oss leverera.

Som tredje sektorns representanter i utvecklings- och hållbarhetsrådet kände vi oss manade att ställa frågan: vilka behov ser föreningarna i det åländska samhället mot bakgrund av coronakrisen? Responsen ledde till en bred sammanställning under huvudrubrikerna *Familjer och relationer, Barn och unga, Samvaro och sammanhang, Jämställdhet, Arbetsliv och näringsliv, Naturen som resus, Föreningsadministration och samarbete och Energi, transport och infrastruktur.*

ABF-Åland, Emmaus Åland, Folkhälsan på Åland, Rädda Barnen Åland, Ung Resurs, Ålands feministparaply, Ålands Idrott, Ålands marthadistrikt, Ålands Natur & Miljö och Ålands 4H, alla medaktörer i nätverket bärkraft. ax, har bidragit stort till sammanställningen genom att framhålla de främsta behoven som de ser kopplat till just deras verksamhet och expertis.

Ta del av tredje sektorns konkreta förslag till åtgärder för färdplaner framåt – både akut och med sikte på 2030 på: *https://www.barkraft.ax/natverket/medaktorerna/barkraftigt-samhalle-genom-coronakrisen*

Vår kompetens står till förfogande nu och i fortsättningen. Vi är beredda att ställa om!

Civilsamhällets representanter i utvecklings- och hållbarhetsrådet inom nätverket bärkraft.ax

Medborgar-samtal under pandemin

Därför är det goda samtalet så viktigt

År 2020 går till historien som en vändpunkt, där alla på något sätt påverkas av coronapandemin. Pandemin utmanar oss och det vi tar för givet, som att krama om varandra, resa, få besök från andra länder och från nära och kära. Den sätter också press på den åländska ekonomin.

Runtom i världen har man under pandemin insett hur viktigt det är att samtala om samhällets väg framåt. Därför tycker vi det är naturligt att ta chansen att superladda den åländska demokratin genom att samtala om vad vi lärt oss av pandemin, både som samhälle och som individer. Gör vi saker på ett annat sätt, prioriterar vi annorlunda? Och hur har de nya sätten och prioriteringarna fungerat?

För att samla in tankar om hur Åland kan gå stärkt ur krisen tillsatte landskapsregeringen tre idéutvecklingsgrupper. Vi ser deltagarna i de medborgarsamtal som hölls i september som den fjärde viktiga gruppen att ta sig an de här frågorna.

De som deltagit i samtalen är positiva till att landskapsregeringen och övriga medaktörer i bärkraft.ax tar initiativ till ett gott samtal med ålänningarna. Alla de som deltagit aktivt eller lyssnat har varit eniga om en sak: medborgarsamtal borde vara ett stående inslag i den åländska demokratin och fler borde få en chans att delta. Det goda samtalet har ett egenvärde i sig.

Av samtalen lärde vi oss också att de allra flesta klarar av att se både negativa och positiva sidor av den situation vi befinner oss i. En möjlighet består i att vi tillsammans kan lämna det som varken tjänar samhället eller oss som individer bakom oss och istället utveckla det som nu kommer.

Med örat mot marken, handen på hjärtat och is i magen,

Alfons Röblom, utvecklingsminister
Annika Hambrudd, utbildnings- och kulturminister
Petra Granholm, vice ordförande i Utvecklings- och hållbarhetsrådet

Om behovet av samtal

Våren 2020 uppstod ett behov av att få med ålänningarna i diskussionen om Ålands utveckling under och efter coronakrisen. Landskapsregeringen och de andra medaktörerna i nätverket bärkraft.ax tog därför gemensamt initiativ till och arrangerade ett antal medborgarsamtal. Utgångspunkten var en övertygelse om att samtal människor emellan kan fungera som ett vaccin mot polarisering och ett sätt att fördjupa demokratin.

Samtalen, som genomfördes under september månad, har även fungerat som en övning för både samtalsledare och deltagare att bli bättre samtalspartners. Initiativet till medborgarsamtalen vilar också på en vilja att skapa långsiktiga och återkommande strukturer där människor i det åländska samhället involveras i samhällsutvecklingen. Det här är en del av visionen för det hållbara samhälle Åland strävar efter att vara – där alla människor inkluderas och ges möjlighet att påverka beslut som rör dem.

Totalt genomfördes tio fokusgruppssamtal och öppna samtalstillfällen anordnades i Mariehamn, Godby, Brändö och Föglö. För att få en bred representation och perspektiv från både unga, äldre, personer med funktionsvariationer och inflyttade arrangerades även målgruppsspecifika samtal. Syftet var att involvera människor i diskussionen om hur Åland bör utvecklas under och efter coronakrisen – vilka vanor, aktiviteter och verksamheter vi vill bevara som de var innan pandemin, vilka vi vill utveckla framåt och vilka vi inte behöver återupprätta alls.

Krisen för med sig både gott och ont

Vad kom då fram under samtalen? Förstås har coronakrisen fört med sig mycket negativt, som ökad oro, rädsla och misstänksamhet människor emellan. Men det finns en uppsida av allt negativt som har hänt, till exempel att nästan alla upplevt Åland som en särskilt trygg plats under coronakrisen.

Den sociala distanseringen har utmanat flera av våra ”normala” vanor och beteenden. För vissa har framför allt det begränsade umgänget med de allra närmaste varit tufft. Äldre har inte haft möjlighet att umgås med barn och barnbarn, men även yngre har saknat sina äldre släktingar eller vänner. Inställda fritidsaktiviteter har gjort det svårare att odla sina intressen och upprätthålla sociala relationer.

”

Det mest besvärliga var att aktiviteter för oss äldre ställdes in. I det här skedet av livet har vi valt de aktiviteter vi verkligen vill syssla med.

De stängda gränserna har inneburit att många upplevt en minskad personlig frihet. På samma gång har det minskade resandet inneburit en andningspaus för miljön. Människor saknar att resa, men det har blivit tydligare vad som verkligen är ”nödvändigt” resande och att en omställning för att förbättra miljön faktisk är möjlig.

”

Misstron mot andra nationaliteter ökar när man inte träffar dem. Svenska bilar på Sparhallens parkering gör att man funderar på om man kan gå in överhuvudtaget fastän man inte är en sådan person egentligen. Pandemin sätter sig i huvudet. De primitiva instinkterna kommer fram mer än någonsin.

Flera har också upplevt minskad stress, ett lägre tempo i samhället och färre “måsten” under pandemin. Det har funnits mer tid till eftertanke, familjer har umgåtts mer, hemmaprojekten har varit fler, många har tillbringat mer tid ute i naturen och det har blivit vanligare att “hemestra”. Många har en förhoppning om att det lugnare tempot ska prägla det åländska samhället även i framtiden.

”

Det har funnits lite mer tid att fundera. Lite paus. Det väckte tankar om vad som är viktigt här i livet.

Under vårens undantagstillstånd blev det vanligt att arbeta på distans och digitala lösningar gjorde det även lättare att underhålla sociala relationer. Alla fysiska möten går inte att ersätta med digitala, men en positiv sak med att fler möten hållits på distans är att det blivit lättare för många att delta, inte minst för dem som bor i skärgården. Därför tycker många att det även efter pandemin ska vara självklart att möten, seminarier och utbildningar erbjuds digitalt samt att det även i fortsättningen ska gå att arbeta på distans.

”

Som skärgårdsbo har det varit fantastiskt att kunna delta i seminarier och föreläsningar utan att behöva resa. Allt borde även i fortsättningen göras digitalt, för de som bor längre bort.

För många ungdomar har pandemin varit omvälvande. Våren och sommaren innebar undervisning på distans, begränsat resande, minskat umgänge och inställda aktiviteter. De äldre har uppskattat att samhället prioriterat dem och andra riskgrupper, men de har samtidigt levt med en rädsla att bli smittade, en begränsad rörelsefrihet, inställda fritidsaktiviteter och en avsaknad av nära och kära.

Det här kan vi göra nu

Så hur kan Åland utvecklas under och efter pandemin? En vanlig åsikt är att samhället kan göra mer för att mildra den rädsla, oro och misstänksamhet som infinner sig hos människor i samband med kriser, och som leder till minskad tillit människor emellan och i samhället i stort. Det upplevs särskilt viktigt att samhället ger stöd till grupper som är utsatta. Det framgår även hur viktigt det är att säkerställa att människor har tillgång till mötesplatser, särskilt i kristider.

”

Vi måste tänka på att smittan kommer att komma, så vi behöver fundera på dessa frågor nu. Och jag hoppas att skolorna håller öppet och att vi här på Pelaren kan hålla öppet, det här är en nödvändig verksamhet. Det märktes när vi stängde, då slogs benen undan för mig i alla fall.

Det finns också en oro bland deltagarna i samtalen över hur ekonomin och enskilda människor påverkas av pandemin, och här efterlyser många en långsiktighet i de ekonomiska åtgärder som vidtas. Att ha ett arbete eller annan sysselsättning är viktigt för att inte hamna i utanförskap och utsatthet och för att de dels skapar ekonomisk trygghet, dels bidrar till en känsla av tillhörighet och mening.

Flera deltagare anser också att pandemin skapar ett bra läge för att vidta olika åtgärder som leder till en bättre miljö. Många anser att det är rimligt att resandet minskar, men behovet av att röra sig utanför Åland och att möta nya kulturer kvarstår. Om fler reser mer i närregionen under och efter pandemin innebär det en möjlighet för Åland. Pandemin har gjort att det lokala fått allt större fokus, vilket inneburit att det åländska värderas högre och att konsumtionsvanorna har blivit mer lokala. Därför är det fortsatt viktigt att stärka förutsättningarna för närproduktion, närkonsumtion och närturism på Åland.

”

Det har funnits en motsättning till grön omställning men nu ser man hur pandemin har påverkat miljön. Och man ser att vi kan påverka.

De nya digitala kunskaperna och rutinerna som vuxit fram under pandemin bör både förfinas och utvecklas. Olika grupper i samhället, som annars inte kunnat delta i fysiska möten eller vissa aktiviteter tidigare, ges ökad delaktighet när digitala alternativ erbjuds. Mer digitalt när det passar!

Som samhälle kan vi ta med oss erfarenheter från pandemin och vara bättre rustade vid kommande kriser. Det kan handla om att upprätta en krisplan eller planer för hur generella rekommendationer och restriktioner kan målgruppsanpassas. Vid kommande kriser efterfrågas mer nordiskt samarbete än vad man uppfattat har varit fallet under coronakrisen.

Avslutningsvis uppskattade deltagarna samtalen. Det upplevdes positivt att både få berätta om egna erfarenheter och att få ta del av andra människors upplevelser och hur de påverkats av pandemin. Det fanns en tydlig önskan att det anordnas fler inkluderande mötestillfällen. Att höra människor - inte minst unga - rutinmässigt i frågor som rör samhällets utveckling är fortsatt efterfrågat.

Genomförda medborgarsamtal

15/9	Stadsbiblioteket i Mariehamn och Finströms bibliotek
16/9	Klubbhuset Pelaren, Yrkesgymnasiet och ABF-huset i Mariehamn
18/9	Röda Korsgården
21/9	Restaurang Seagram i Föglö
22/9	Stadsbiblioteket i Mariehamn
23/9	Ålands Lyceum
24/9	Brändö skola

Landskapsregeringens ungdoms- och demokratisamordnare Håkan Strömmer koordinerade samtalen med stöd av Sofia Enholm, hållbarhetslots från bärkraft.ax.

ALLA KAN
I ETT BÄRKRAF
PÅ FRED

BLOMSTRA
TIGT SAMHÄLLE
ENS ÖAR

APRIL KOMMUNIKATION

bärkraft.ax

EUROPEAN
SUSTAINABILITY
AWARD
WINNER